

UiO : **Det juridiske fakultet**

Det utvidede forsøksansvaret for terrorhandlinger

Rettsstaten under press?

Kandidatnummer: 531

Leveringsfrist: 25.05.20

Antall ord: 17 802

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Tema og aktualitet.....	1
1.2	Rettskildebildet	2
1.3	Videre fremstilling	3
2	ET HISTORISK BLIKK PÅ DEN NORSKE REGULERINGEN AV TERRORHANDLINGER.....	4
2.1	Innføringen av egne bestemmelser for terrorhandlinger.....	4
2.2	Prosessen mot et utvidet forsøksansvar for terrorhandlinger.....	6
2.2.1	Tiden før egen bestemmelse om et utvidet forsøksansvar for terrorhandlinger .	6
2.2.2	Straffeloven 1902 § 147 a.....	6
2.2.3	Innføringen av et utvidet forsøksansvar	7
3	DET UTVIDEDE FORSØKSANSVARET FOR TERRORHANDLINGER	11
3.1	Innledning	11
3.2	Fullbyrdesforsett.....	12
3.2.1	Innledning	12
3.2.2	Henvvisning til §§ 131 første ledd og 132	12
3.3	Tolkningen av vilkåret «foretar handlinger som legger til rette for og peker mot gjennomføringen»	15
3.3.1	Innledning	15
3.3.2	Vurderingstema	16
3.4	Masseskytingen i Hanau i Tyskland som illustrerende eksempel på helhetsvurderingen i § 131 tredje ledd.....	29
3.5	Tilfeller som faller utenfor det utvidede forsøksansvaret	30
4	FULLBYRDET TERRORHANDLING VED FORSØK PÅ PRIMÆRFORBRYTELSEN	32
4.1	Innledning	32
4.2	Vurderingen med utgangspunkt i tiltalen mot Manshaus	33
4.3	Oppsummering	37
5	FORHOLDET TIL LEGALITETSPRINSIPPET.....	38
5.1	Innledning	38
5.2	Klarhetskravets innhold	39
5.2.1	Utgangspunkt.....	39
5.2.2	Presisering i andre rettskilder	40
5.2.3	Samfunnsutviklingen	41
5.2.4	Rikets sikkerhet	42
5.2.5	Et relativt legalitetsprinsipp.....	43
5.2.6	Konklusjon.....	43
6	KRIMINALISERING OG DET UTVIDEDE FORSØKSANSVARET.....	45
6.1	Innledning	45
6.2	Vurderingen	45

6.3	Konklusjon.....	48
7	AVSLUTNING.....	49
	KILDELISTE	51

«Vi må aldri oppgi våre verdier.
Vi må vise at vårt åpne samfunn består også denne prøven.
At svaret på vold er enda mer demokrati.
Enda mer humanitet.
Men aldri naivitet.
Det skylder vi ofrene og deres pårørende.»

Jens Stoltenberg, 22. juli 2011, kl. 22.30

Fra Hans Kristian Amundsen m.fl. *Vi Er Et Lite Land, Men Et Stort Folk : Slik Samlet Vi Norge 22. Juli-21. August 2011*. Oslo: Juritzen Forl, 2018. s. 43.

1 Innledning

1.1 Tema og aktualitet

Borgerens autonomi utgjør en grunnleggende side av den norske rettsstaten slik vi kjenner den i dag. Det er imidlertid en illusjon at alle til enhver tid vil handle til fellesskapets beste. For å opprettholde samfunnets sikkerhet, er staten gjennom strafferetten gitt adgang til å gripe inn i borgernes private sfære. Norsk strafferett forutsetter at slike inngrep er absolutt nødvendige. Tradisjonelt inntreffer straffansvar for fullbyrdede handlinger og forsøkshandlinger. Straffansvar for fullbyrdede handlinger utgjør en reaktiv tilnærming, der en straffer *utøvde* aksjoner og aktiviteter. Den senere tiden har imidlertid strafferetten fått en mer proaktiv karakter. Ved å innføre straffansvar på forberedelses- og planleggingsstadiet for noen særlig alvorlige handlinger, søker en å *avverge* fullbyrdelse av den kriminelle handlingen.¹ Et sentralt spørsmål er om lovgiver ved en slik tilnærming evner å utforme bestemmelser som er tilstrekkelig presise til å oppfylle det strenge legalitetsprinsippet på strafferettens område.

Et eksempel på en slik proaktiv regulering er straffeloven § 131 tredje ledd som hjemler straffansvar for forsøk på terrorhandling.² Denne åpner for straffansvar for handlinger med stor avstand til fullbyrdelsen av terrorhandlingen ved å kriminalisere handlinger som «legger til rette for og peker mot» en terrorhandling. Oppgavens tema er å forstå meningsinnholdet i dette forsøksansvaret. Straffeloven § 131 tredje ledd utvider den nedre grensen for det alminnelige forsøksansvaret i § 16, og tolkningen av § 16 er derfor, som jeg kommer tilbake til, veiledende for forståelsen av bestemmelsen.

Det utvidede forsøksansvaret i straffeloven § 131 tredje ledd utgjør et forberedelsesansvar. Noen av handlingene som omfattes av bestemmelsen anses gjerne, rent ytre sett, som dagligdagse. Ansvarer krever derfor andre holdepunkter enn de objektive, og subjektive momenter er tillagt stor vekt ved tolkningen. Dette kan omtales som en «subjektivering» av det objektive vilkåret for straff.³ Et spørsmål som reiser seg er om denne tilnærmingen griper inn i borgerens personlige sfære på en måte som er forenelig med tankefriheten.

Terrortrusselen i Norge er stadig mer reell. Ifølge Politiets sikkerhetstjeneste (PST) er det mulig at det i løpet av 2020 vil gjennomføres terrorangrep av høyreekstreme eller islamister.⁴ I mai behandlet Asker og Bærum tingrett tiltalen mot Philip Manshaus, som i august 2019

¹ Se bl.a. straffeloven §§ 369, 370, 145 (2), 191 a og 183 og Husabø (2003) s. 97 flg.

² Lov 20. mai 2005 om straff (straffeloven).

³ Se Husabø (2011) s. 376 der dette begrepet anvendes.

⁴ PST 2020b s. 15-25.

gjennomførte angrep mot Al-Noor Islamic Centre i Bærum. Tiltalens utforming stiller spørsmål ved forståelsen av den øvre grensen for ansvar etter § 131 tredje ledd.⁵

Det enorme skadepotensialet ved terrorhandlinger har vært drivkraften for den proaktive strafferettslige tilnærmingen til slike. Vi ønsker et samfunn der borgerne kan leve trygge og frie liv. Terrorisme passer dårlig med dette idealet, og lovgiver har derfor gått langt i et forsøk på å avverge materialiseringen av dette. En kan imidlertid stille spørsmål ved om skadepotensialet legitimerer en så vidtgående kriminalisering som § 131 tredje ledd utgjør.

1.2 Rettskildebildet

Alminnelig juridisk metode er utgangspunktet for tolkningen av § 131 tredje ledd. Legalitetsprinsippet på strafferettens område setter strenge krav til ordlydens presisjon og tolkningen av denne.

Uavhengig av legalitetsprinsippet, er også andre rettskilder av betydning for tolkningen.⁶ Det utvidede forsøksansvaret er relativt nytt, og forarbeidene gir derfor nyttig innsikt i lovgiverviljen. Ansvarer har vært gjenstand for mye diskusjon over en lenger periode, og lovens forhistorie er derfor av særskilt interesse. Straffeloven § 131 tredje ledd er utformet etter straffeloven 1902 § 147 a.⁷ Det utvidede forsøksansvaret kom inn i straffeloven 1902 ved endringslov til straffelovene mv.⁸ Forarbeider, rettspraksis og juridisk teori om § 147 a kaster derfor lys over meningsinnholdet i § 131 tredje ledd.

Straffeloven § 131 tredje ledd har ennå ikke vært gjenstand for domstolsbehandling. Det finnes imidlertid rettspraksis om straffansvar for å inngå avtale om terrorhandling. Forbundsansvaret i straffeloven § 133 rammer tilfeller der flere personer sammen planlegger en terrorhandling. Det utvidede forsøksansvaret i § 131 tredje ledd supplerer forbundsansvaret, slik at enkeltstående gjerningspersoner, såkalte soloterrorister, omfattes av regelverket. Da begge hjemlene retter seg mot planleggings- og forberedelsesstadiet, kan rettspraksis tilknyttet § 133 tjene som eksempel på innholdet i det utvidede forsøksansvaret. Det utgjør imidlertid hovedsakelig tingretts- og lagmannsrettsavgjørelser. Disse avgjørelsene blir benyttet som veiledning i tolkningsspørsmålet, som et substitutt for manglende uttalelser fra Høyesterett.

⁵ Statsadvokatene i Oslo (2020). Det foreligger ingen domsavsigelse per 25. mai 2020.

⁶ HR-2016-2228-A.

⁷ Lov 22. mai 1902 nr. 10 almindelig borgerlig straffelov (straffeloven 1902).

⁸ Lov 21. mai 2013 nr. 85 om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.).

Jeg anvender eksempler fra nyhetsbildet for å få frem vurderingstemaet. Eksempelene gjelder fullbyrdede terrorhandlinger, men handlingene som leder frem mot fullbyrdelsen er illustrerende for vurderingstemaet etter § 131 tredje ledd.

Det er et begrenset omfang av norsk juridisk teori som omfatter oppgavens tema. Internasjonal juridisk litteratur bringer imidlertid nyttig innsikt, særlig når det gjelder forberedelsesansvaret som fenomen.

1.3 Videre fremstilling

I kapittel 2 foretar jeg en gjennomgang av den historiske utviklingen av den norske reguleringen av terrorhandlinger. Først for terrorhandlinger generelt og deretter for det utvidede forsøksansvaret i § 131 tredje ledd spesielt. Kapittel 3 omhandler tolkningen av straffeloven § 131 tredje ledd, med særlig fokus på ordlyd og forarbeider. Det alminnelige forsøksansvaret i § 16 benyttes som veiledning. I kapittel 4 tar jeg utgangspunkt i tiltalen mot Manshaus for å drøfte grensen mellom fullbyrdet terrorhandling i § 131 første ledd og forsøk på terrorhandling i tredje ledd. I kapittel 5 vurderes det utvidede forsøksansvaret opp mot legalitetsprinsippet. Kapittel 6 omhandler hensynene for og mot en utvidet kriminalisering av handlinger som leder mot terror. Kapittel 7 oppsummerer oppgavens funn og inneholder avsluttende rettspolitiske synspunkter bak § 131 tredje ledd og hvorvidt et utvidet forsøksansvar er en trussel mot rettsstaten.

2 Et historisk blikk på den norske reguleringen av terrorhandlinger

2.1 Innføringen av egne bestemmelser for terrorhandlinger

Trusselbildet i og utenfor Norges grenser har spilt en avgjørende rolle for utarbeidelsen av norsk strafferett. Lovgiver har kontinuerlig vurdert om gjeldende bestemmelser i tilstrekkelig grad er egnet til å konsumere terrorhandlinger, eller om det er behov for særskilte bestemmelser. Norge hadde i tiden før 11. september 2001 ratifisert samtlige internasjonale konvensjoner mot terrorisme.⁹ Implementeringen i norsk internrett tok imidlertid lang tid, og innebar kun justeringer av eksisterende rett.¹⁰ Da Sikkerhetsutvalget i 1993 vurderte behovet for særbestemmelser om terrorhandlinger, anbefalte de å opprettholde lovgivertradisjonen av en generell utforming fremfor særbestemmelser.¹¹ Dette ble begrunnet med de utfordringene som oppstår i forbindelse med utformingen og anvendelsen av terrorisme som et strafferettslig begrep. Videre argumenterte de med at det i internasjonal sammenheng var tatt i bruk ulike implementeringsmetoder, og Norge var dermed ikke forpliktet til å innføre særbestemmelser for å etterleve konvensjonene.¹² En valgte å ikke innføre en særbestemmelse i denne omgangen.¹³

Terrorangrep ble tradisjonelt sett på som et nasjonalt anliggende.¹⁴ I tiden før 2002 hadde det internasjonale trusselbildet en innenrikspolitisk karakter. En anså det lite sannsynlig at terror ville brukes i Norge for å få gjennomslag for politisk overbevisning. Terrortrusler utgjorde kun en potensiell fare, men ingen realitet.¹⁵

Trusselbildet endret seg ved terrorangrepet mot USA 11. september 2001 og førte til en rettslig regulering av terrorhandlinger og et økt internasjonalt samarbeid. Som en respons på terrorhandlingene 11. september, vedtok FNs sikkerhetsråd resolusjon 1373 den 28. september 2001. Resolusjonen ble vedtatt etter FN-pakten kapittel VII, og er dermed bindende for alle medlemsstatene.

Terrorangrepene 11. september bar preg av et ekstremt-religiøst motiv, noe som skilte seg fra tidligere terrorhandlinger av mer innenrikspolitisk karakter. Dette skiftet i motiv og metode førte til en utbredt oppfatning om at hvilket som helst land kunne bli angrepet. I en

⁹ Nordenhaug (2008) s. 76-77.

¹⁰ Ibid. s. 81.

¹¹ NOU 1993: 3 s. 44.

¹² Ibid. s. 43.

¹³ Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) s. 129.

¹⁴ Nordenhaug (2008) s. 73.

¹⁵ NOU 1993:3 s. 7.

pressemelding fra Statsministerens kontor den 4. oktober 2001 uttrykte daværende statsminister Jens Stoltenberg, at terrorhandlingene 11. september utgjorde en økt fare for terrorangrep, også i Norge.

«Vi har ikke særskilt informasjon om at det foreligger en trussel rettet spesielt mot Norge, men vi må like fullt ta de nødvendige forholdsregler nasjonalt og i samarbeid med andre land. [...] Internasjonal terrorisme er en trussel mot alle, uavhengig av nasjonalitet, religion eller etnisk bakgrunn.»¹⁶

FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 påla stater å innføre egne bestemmelser som blant annet “sikre[r] at enhver person som deltar i finansiering av, planlegging av, forberedelser til eller utøvelse av terrorhandlinger, eller som støtter terrorhandlinger” straffeforfølges og at handlingens alvorlighetsgrad medfører høye strafferammer.¹⁷ Innføringen av en legaldefinisjon av terrorhandlinger i norsk regelverk ville ifølge Justis- og beredskapsdepartementet tydeliggjøre at Norge overholdt slike internasjonale forpliktelser. Dette ville legge til rette for et tettere internasjonalt sikkerhetsmessig samarbeid.¹⁸

Da behovet for en legaldefinisjon ble vurdert etter 11. september, vektla lovgiver forpliktelsene etter den internasjonale konvensjonen av 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme (terrorfinansieringskonvensjonen). Denne påla Norge å innføre straffeforbud mot terrorfinansiering. Argumentet for å innføre en legaldefinisjon var at det ville være lite konsekvent med egne bestemmelser om terrorfinansiering, uten en regulering av terrorhandlinger, og uten å komme med en definisjon av slike handlinger. Terrorhandlingens karakter som svært alvorlig og samfunnsskadelig ble også et avgjørende moment.¹⁹ Den tradisjonelle generelle reguleringen, med en høyere strafferamme for særlig samfunnsskadelig motiv, ble ikke lenger ansett å være tilstrekkelig. På tross av flere utfordringer med å utforme en definisjon av terrorisme, anså en det nødvendig med en konsekvent lovgivning.²⁰

I 2002 ble det vedtatt en særbestemmelse for terrorbekjempelse i straffeloven 1902 § 147 a.²¹ Denne var utformet etter forbilde av EUs rammebeslutning om bekjempelse av terrorisme, og dansk rett.²² Å betegne terrorhandlinger som en særskilt kategori førte til en synliggjøring av straffeansvaret for slike handlinger.

¹⁶ SMK 2001a.

¹⁷ FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 artikkel 2 bokstav e (norsk oversettelse).

¹⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 169.

¹⁹ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 29.

²⁰ Ibid. s. 34.

²¹ Se endringslov til strl. og strpl. mv.

²² Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 29.

Nåværende § 131 er et forsøk på å balansere de internasjonale forpliktelsene til kriminalisering av terrorhandlinger med norsk lovgivningstradisjon. Det har vært avgjørende at regelverket, i den grad det er mulig, etterlever Norges forpliktelser og legger til rette for et internasjonalt samarbeid. Departementet har i den forbindelse uttalt at “[p]risen for å delta i et slikt samarbeid ... blant annet [er] at spørsmålet om hva som er straffbart, ikke utelukkende kan avgjøres ut fra nasjonale kriminalpolitiske vurderinger, men i betydelig grad er bestemt i konvensjoner og andre folkerettslige instrumenter.”²³

2.2 Prosessen mot et utvidet forsøksansvar for terrorhandlinger

2.2.1 Tiden før egen bestemmelse om et utvidet forsøksansvar for terrorhandlinger

Da Sikkerhetsutvalget i 1993 vurderte en innføring av egne bestemmelser om forberedelse til terrorhandlinger, var det allerede en utbredt oppfatning at det ikke var behov for dette. Sikkerhetsutvalget anerkjente at noen typer forberedende handlinger ville være straffri etter regelverket. Et straffansvar for disse handlingene forutsa at en påviste en forbrytersk vilje. Utvalget pekte på utfordringen med å knytte straffansvar til subjektive momenter i form av psykologiske vurderinger på et tidspunkt der spranget fra tanken til gjennomføringen var stort. Visse forberedelseshandlinger ville uansett omfattes av andre bestemmelser om særlig farlige og skadelige forberedelser, herunder straffansvar for visse typer forbund. Sikkerhetsutvalget anbefalte derfor en alternativ løsning der eksisterende regelverk ble utvidet. Dermed ville flere tilfeller som kunne lede opp mot terror omfattes.²⁴

2.2.2 Straffeloven 1902 § 147 a

I kjølvannet av terrorangrepet utført av al-Qaida mot USA 11. september 2001, ble det på ny vurdert om det var behov for et straffansvar for forberedelse til terrorhandling. FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1373 fordret en etterlevelse av de folkerettslige forpliktelsene, samtidig som norsk internrett krevde et presist regelverk. Departementet anså det som lite heldig med et straffansvar for planlegging og forberedelse til terrorhandling da de i 2002 skulle utforme straffeloven 1902 § 147 a som kriminaliserte terrorhandlinger. De var av den oppfatning at daværende regelverk i tilstrekkelig grad oppfylte de folkerettslige forpliktelsene. De fleste tilfellene av planlegging og forberedelse var rammet av medvirkningsansvaret og andre særregler om blant annet forbund og oppfordring. En anså det som en bedre løsning å

²³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 154.

²⁴ NOU 1993: 3 s. 45-46. Utvalget foreslo bl.a. å utvide straffeloven 1902 § 161, om anskaffelse av sprengstoff, til også å omfatte anskaffelse av skytevåpen og ammunisjon.

utvide daværende forberedelsesstraffebud, enn å innføre et særskilt straffebud for forberedelse til terrorhandling.²⁵

Lovgiver valgte imidlertid å innta et ledd i § 147 a om straffansvar for terrorforbund. Hovedbegrunnelsen var at en slik bestemmelse i tilstrekkelig grad ville fange opp grupper som al-Qaida. Derimot så en ikke behov for å utvide regelverket til tilfeller der én person alene planla og forberedte terrorhandlinger. I forarbeidene uttales disse situasjonene som “lite praktisk; terrorhandlinger utføres vanligvis av grupper av personer.”²⁶ Hensikten til rettssikkerhet ble også trukket frem som et motargument, der «det nærmest vil være umulig å bevise planlegging og forberedelse som verken kan ha satt fysiske spor eller involvert andre parter.»²⁷ Grensen for det straffbare ville i slike tilfeller baseres på subjektive forhold, og gi vanskelige bevisvurderinger.²⁸

2.2.3 Innføringen av et utvidet forsøksansvar

Terrorhandlingene utført av Breivik den 22. juli 2011 står ut som et vendepunkt for lovgivningen. Handlingene representerte et avvik fra datidens internasjonale erfaringer ved at de var utøvd av en soloterrorist. Forberedelseshandlingene til Breivik bar preg av å være dagligdage heller enn ytre tilgjengelig slik som hos terrorgruppene. Det ble ikke inngått avtaler som kunne fanges opp av forbundsansvaret. Med dette ble det tydelig at uttalelsene i tidligere forarbeider, om at det var lite aktuelt at én person alene utøvde terrorhandlinger, ²⁹ ikke lenger var holdbare.

I det følgende redegjøres det, med utgangspunkt i diskusjonen i forarbeidene, for ulike alternativer til innføringen av en særskilt bestemmelse for forberedelse til terrorhandling, og argumenter som taler for og mot disse.

Det alminnelige forsøksansvaret i § 16 kunne fanget opp terrorhandlingene før de ble fullbyrdet.³⁰ Ansvaret utvider området for det straffbare for alle kriminelle handlinger, med mindre annet er bestemt.³¹ Straffansvaret for terrorhandlinger i straffeloven av 1902 § 147 a hadde ingen slik begrensning. Dermed kom det alminnelige forsøksansvaret til anvendelse på bestemmelsen. Daværende regelsett kunne derfor i realiteten avdekket og avverget angrepene

²⁵ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 42.

²⁶ Ibid. s. 42.

²⁷ Ibid. s. 42.

²⁸ Ibid. s. 43.

²⁹ Ibid. s. 42.

³⁰ Bestemmelsen var tilsvarende i straffeloven 1902 § 49.

³¹ Straffeloven § 16.

den 22. juli. I forarbeidene ble det alminnelige forsøksansvaret imidlertid ansett som en utilstrekkelig beskyttelse mot terrorhandlinger. En begrunnet dette i at det særlig store skade- og farepotensialet ved terrorhandlinger forelå allerede på planleggings- og forberedelsesstadiet og ikke bare i startfasen av den faktisk gjennomføring av handlingen.³² Det er usikkert om store skader vil ha materialisert seg på dette tidspunktet. Farepotensialet taler imidlertid for å gi politi og rettsvesen mulighet til å komme inn på et tidlig stadium i hendelsesforløpet og dermed øke sjansen for å avverge skaden. I forarbeidene er det lagt til grunn at det utvidede forsøksansvaret ikke utvider adgangen til etterforskning og bruk av tvangsmidler, men åpner for pågripelse og fengsling på et tidligere tidspunkt.³³ På bakgrunn av dette kan innføringen av et utvidet forsøksansvar kun delvis begrunnes i behovet for å avdekke og avverge terror. Straffansvaret inntreffer på et tidligere tidspunkt, men er ikke nødvendigvis en forutsetning for å forhindre terrorhandlingen. I mange tilfeller er de forberedende handlingene vanskelige for politiet å oppdage.

Behovet for å fange opp soloterrorister før forsøksstadiet kunne alternativt oppfylles ved å innføre et alminnelig forberedelsesansvar. En slik regulering ville innebåret at alle kriminelle handlinger ble straffbare på forberedelsesstadiet. Dette er imidlertid ikke i samsvar med norsk lovgivertradisjon, og var i departementet tidligere avvist som en lite heldig løsning.³⁴ Et alminnelig forberedelsesansvar utgjør et betydelig inngrep i den alminnelige handlefriheten, og vil gjøre det vanskelig for den enkelte borger å navigere sitt tillatte handlingsrom. Det bør kreves en tilstrekkelig straffverdig og alvorlig handling før straffansvar inntreffer. All den tid straffeloven inneholder et bredt spekter av kriminelle handlinger, vil denne metoden også kriminalisere handlinger som er lite straffverdige. Et slikt alminnelig straffansvar for forberedelse ble også i denne runden avvist i forarbeidene.³⁵

En del av forberedelseshandlingene, forut for terrorhandlingen, omfattes av andre særskilte straffebud rettet mot forberedelsesstadiet. Dette er begrunnet i handlingenes straffverdige karakter. I forarbeidene ble heller ikke denne reguleringen ansett tilstrekkelig. Departementet ønsket «et gjennomgående og helhetlig straffansvar for den som forbereder terrorhandlinger.»³⁶ Dette ledet i 2013 frem til en egen bestemmelse som utvidet forsøksansvaret på terrorlovgivningens område.³⁷ Mange av de overnevnte argumentene tilknyttet et alminnelig forberedelsesansvar gjør seg også gjeldene her. I forarbeidene ble det imidlertid fremhevet at

³² Prop. 131 L (2012-2013) s. 44.

³³ Ibid. s. 64.

³⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 104-105.

³⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 63.

³⁶ Ibid. s. 61.

³⁷ Straffeloven 1902 § 147 a siste ledd.

skadepotensialet ved terrorhandlinger skiller seg i stor grad fra andre kriminelle handlinger.³⁸ Forholdet til skadepotensialet vurderes nærmere i kapittel 6.

Som Alf Cranner synger; «din tanke er fri»,³⁹ og slik bør det også være. Gjennom utformingen av § 131 tredje ledd, med et krav til «handlinger», utelukket man at tanker alene var tilstrekkelig for ansvar. Terskelen for hvilke ytre handlinger som medfører straffansvar ligger imidlertid «*nært opp til ei kriminalisering av ein tanke.*»⁴⁰ Ved å oppstille et slikt vidtgående ansvar, er det vanskelig å forutse hvilke handlinger som objektivt sett utgjør forberedelse. Professor Erling Johannes Husabø ved Universitetet i Bergen påpeker at straffansvar for forberedelseshandlinger retter fokus bort fra handlingens ytre karakter til gjerningspersonens tanke.⁴¹ Strafferetten har, i tråd med disse uttalelsene, ikke som formål å kontrollere borgernes tanker, men å reagere mot handlinger som anses å være uakseptable. Straffverdigheten av forberedelseshandlingene til terror vil i mange tilfeller objektivt sett være liten før terrorhensikten er kjent. Dette taler med tyngde mot å kriminalisere slike handlinger.

Departementet påpekte at en kriminalisering av forberedelseshandlinger kan ha visse allmenn- og individualpreventive virkninger.⁴² Ettersom fullbyrdet terrorhandling allerede var kriminalisert, vil dette i praksis ha liten betydning. Husabø mener at kriminalisering av forberedelseshandlinger neppe vil motivere folk flest eller gjerningspersonen til å avstå fra handlingen, dersom vedkommende allerede har forsett om å overtre hovedstraffebudet. Selv om kriminaliseringen av særskilte forberedelseshandlinger i en viss grad vil vise den særlige straffverdigheten av slike handlinger, mener han at det er lite trolig at kriminaliseringen vil utgjøre noen reell forskjell i kriminalitetsbildet.⁴³

Et ytterligere moment som trekker i samme retning, er det faktum at terrorhandlinger gjerne er ideologisk motivert. Vedkommende har ofte en oppfatning om at en ideologi eller religiøse lover rangerer over norsk lov. Er en overbevist om at sharialovgivning legitimerer drap av vantroe, vil antakeligvis ikke eksistensen av norske straffebestemmelser avverge handlingen.

På tross av usikkerheten tilknyttet den allmenn- og individualpreventive virkningen av straffansvaret, anså departementet det nødvendig å utvide forsøksansvaret for terrorhandlinger slik at «reelle og alvorlige terrorforberedelser som avdekkes kunne møtes med en adekvat

³⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 62.

³⁹ Cranner (1985).

⁴⁰ Jacobsen (2009) s. 622.

⁴¹ Husabø (2011) s. 376.

⁴² Prop. 131 L (2012-2013) s. 62.

⁴³ Husabø (2011) s. 372.

straffereaksjon.»⁴⁴ Dette viser at det var avgjørende for departementet å synliggjøre terrorhandlinger som noe samfunnet ønsker å avstå fra.

⁴⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 62.

3 Det utvidede forsøksansvaret for terrorhandlinger

3.1 Innledning

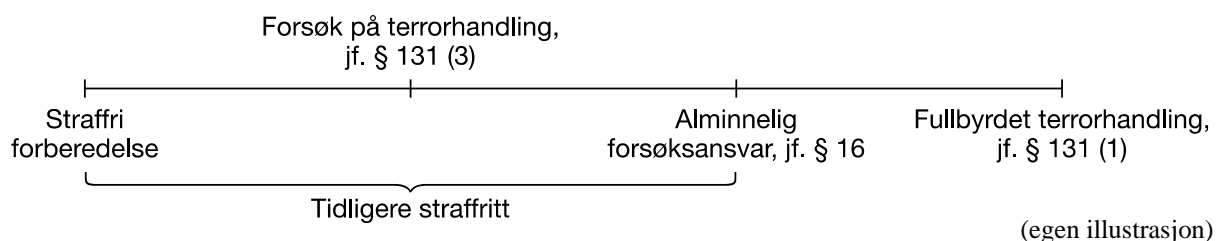
En stadig større oppmerksomhet rundt terrorhandlinger har ført til en utbredt oppfatning om behovet for lovregler som avdekker forberedelse og avverger fullbyrdelse av terrorhandlinger. Dette er, som tidligere vist, bakgrunnen for innføringen av forsøksansvaret for terrorhandlinger i straffeloven § 131 tredje ledd. Etter denne skal:

Den som har «forsett om å fullbyrde et lovbrudd som nevnt i første ledd eller § 132», og «foretar handlinger som legger til rette for og peker mot gjennomføringen», straffes for forsøk.

Ordlyden innebærer en utvidelse av det alminnelige forsøksansvaret i § 16 der:

Den som har «forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 1 år eller mer», og som «foretar noe som leder direkte mot utføringen», straffes for forsøk, når ikke annet er bestemt.

Forsøksansvaret i § 131 tredje ledd inntreer etter sin ordlyd for handlinger med større avstand til den faktiske fullbyrdelse enn det alminnelige forsøksansvaret. Den vidtgående ordlyden i § 131 tredje ledd er egnet til å konsumere tilfeller som omfattes av § 16. Forståelsen innebærer at § 131 tredje ledd kan anvendes helt frem til fullbyrdelse av primærforbrytelsen i § 131 første ledd. Tiltalen mot Manshaus utfordrer imidlertid denne forståelsen, se kapittel 4. I dette kapitlet drøftes tilfellene som faller utenfor det alminnelige forsøksansvaret, men innenfor det utvidede forsøksansvaret for terrorhandlinger.

Straffeloven § 131 tredje ledd er vidt utformet, noe som gjør det vanskelig å trekke grensene for bestemmelsens rekkevidde. Ordlyden «og» innebærer at vilkårene «forsett om å fullbyrde et lovbrudd som nevnt i første ledd eller § 132» og «foretar handlinger som legger til rette for og peker mot gjennomføringen» er kumulative. I det følgende drøfter jeg hva som nærmere ligger i vilkårene for forsøk på terrorhandling.

3.2 Fullbyrdelsesforsett

3.2.1 Innledning

Straffansvar for forsøk på terrorhandling avhenger av gjerningspersonens «forsett om å fullbyrde» et lovbrudd som nevnt i § 131 første ledd eller i § 132. Vilkåret angir det subjektive kravet for straffansvar. Ordlyden tilsier isolert sett at fullbyrdelsesforsettet må knytte seg til hele gjerningsbeskrivelsen i enten § 131 første ledd eller § 132.

Ordlyden «forsett» i § 131 tredje ledd er lik det alminnelige forsettskravet i § 22. Dette taler for at alle forsettsformene oppstilt i § 22 kan anvendes ved forsøksansvaret for terrorhandlinger. Forarbeidene til § 131 tredje ledd fremhever at det kreves en bevisst beslutning om gjennomføringen av terrorhandlingen. Vilkåret oppstiller imidlertid ikke et krav om at alle detaljene for gjennomføringen av terrorhandlingen er klare.⁴⁵ Et krav om en bevisst beslutning taler for at gjerningspersonen har vurdert og kommet til at vedkommende vil gjennomføre terrorhandlingen. Den samme vurderingen legges til grunn for § 22, der det sentrale er «at gjerningspersonen *vet hva han gjør.*»⁴⁶

Gjerningspersonen må etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden ha fullbyrdelsesforsett om terrorhensikt for primærstraffebudet i § 131 første ledd. Husabø påpeker i den forbindelse at:

«Det er såleis ikkje nok at personen har vore klar over at den handlinga som han eller ho har førebudd, til dømes vil kunna føra til frykt i folket. Eit slikt terrorformål må inngå i den «beslutningen» om vidare handling som gjerningspersonen trefte då han eller ho gjennomførte førebuinga.»⁴⁷

Uttalelsen trekker i retning av at vilkåret kun er oppfylt i de tilfeller der terrorhensikten er utslagsgivende for gjerningspersonens handlemåte.

3.2.2 Henvisning til §§ 131 første ledd og 132

Fullbyrdelsesforsettet i § 131 tredje ledd henviser tilbake til «et lovbrudd som nevnt i første ledd eller § 132». Skillet mellom §§ 131 og 132 går ved handlingens grovhet, der sistnevnte oppstiller en konkret vurdering av de groveste tilfellene. Utover dette er vurderingen den samme. I det videre gjøres drøftelsen med utgangspunkt i § 131 første ledd.

⁴⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 84.

⁴⁶ Eskeland (2017) s. 291.

⁴⁷ Husabø (2018) s. 66.

3.2.2.1 Primærforbrytelsen

Straffeloven § 131 første ledd fastsetter ikke en isolert definisjon på terrorhandlinger. Den utgjør heller ingen nykriminalisering, men utvider strafferammen for en rekke straffbare handlinger dersom gjerningspersonen har terrorhensikt. Bestemmelsen omfatter blant annet terrorbombing,⁴⁸ gisseltaking i terrorøyemed,⁴⁹ grov kroppsskade,⁵⁰ drap⁵¹ og alvorlig miljøkriminalitet.⁵² Felles for disse handlingene er deres særlig samfunnsskadelige karakter. Bestemmelsens formål er å verne personlige og offentlige rettsgoder som samfunnet vurderer som særlig beskyttelsesverdige.⁵³

3.2.2.2 Terrorhensikt

En straffbar handling må være utøvd med «terrorhensikt» for å utgjøre en terrorhandling, jf. § 131 første ledd. Ordlyden taler isolert sett for at gjerningspersonen må ha hatt et ønske om å gjennomføre en slik handling. Det nærmere innholdet i det subjektive vilkåret for ansvar følger av legaldefinisjonen i annet ledd. Forarbeidene fremhever at «[d]et avgjørende er hvilke følger gjerningspersonen har hatt til forsett å fremkalle. Det kreves ikke at følgen faktisk har inntrådt.»⁵⁴

Begrepet “terrorhensikt” henviser til hensiktskravet i straffeloven, jf. 22 bokstav a. Her avviker § 131 tredje ledd fra den opprinnelige utformingen i straffeloven 1902 § 147 a som oppstilte et krav til “terrorforsett”. Kravet til hensikt forstås naturlig som at det må være gjerningspersonens vilje å realisere terrorformålet. Eskeland uttaler at kravet til hensikt i § 22 bokstav a innebærer at gjerningspersonen er klar over og ønsker å handle i strid med straffebudet.⁵⁵ I kravet til hensikt foreligger det et større ønske om overtredelse enn for de andre formene for forsett. Forarbeidene begrunner endringen i § 131 med et ønske om at bestemmelsen ikke skal favne videre enn nødvendig.⁵⁶ Straffeloven 2005 § 131 avviker fra den opprinnelige bestemmelsen ved innføringen av en strengere strafferamme og et utvidet forsøksansvar. Dette nødvendiggjør et strengere forsettskrav.

⁴⁸ Straffeloven § 138.

⁴⁹ Straffeloven § 143.

⁵⁰ Straffeloven § 274.

⁵¹ Straffeloven § 275.

⁵² Straffeloven § 240.

⁵³ Eskeland (2011) s. 207.

⁵⁴ Ot.prp. nr 61 (2001-2002) s. 93.

⁵⁵ Eskeland (2017) s. 294.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 177.

I forarbeidene er det uttalt at det umiddelbare målet med handlingen skal være avgjørende i vurderingen av straffansvaret er oppfylt. Terrorhandlinger kjennetegnes av et tydelig motiv, som gjør det naturlig å oppstille krav om hensikt hos gjerningspersonen. Om det er tale om en politisk, religiøs eller ideologisk motivasjon er likevel, i følge forarbeidene, ikke avgjørende.⁵⁷

Ettersom kravet til terrorhensikt er relativt nytt, foreligger det lite rettspraksis om vilkåret. 22. juli-saken fra 2011 kan imidlertid kaste lys over forståelsen da tingretten blant annet vurderer kravet til «terrorforsett» i straffeloven 1902 § 147 a. Tingretten kom til at det forelå terrorforsett ettersom handlingene var «grundig planlagt og ble gjennomført på grunnlag av en overveid beslutning.»⁵⁸ En slik grad av planlegging vil klart oppfylle dagens vilkår til terrorhensikt.

Avgjørelser fra domstolene taler videre for at tiltaltes personlige forutsetninger anses relevant i vurderingen av terrorhensikt. I LB-2019-78359 oppstod det et spørsmål om tiltaltes hensiktsforsett tilknyttet deltakelse i terrororganisasjonen Jabhat al-Nesra i Syria.⁵⁹ Dissensen gjaldt om tiltalte oppfattet organisasjonen som en terrororganisasjon eller en del av en motstandskamp mot Assad-regimet. Flertallet vektla at konflikten i Syria var gjenstand for stor mediedekning, tiltaltes høye utdannings- og kunnskapsnivå, hans spesielle bakgrunn fra et fengsel der mange innsatte hadde en radikal islamistisk holdning, og at tiltalte under sitt opphold i fengselet utførte oppdrag ved å samle informasjon om ekstreme islamister. Tiltaltes personlige forutsetninger ble dermed et avgjørende moment for at han skulle ha oppfattet Jabhat al-Nesra som en terrororganisasjon. Mindretallet mente at det ikke forelå tilstrekkelig med bevis for at tiltalte hadde oppfattet den som en terrororganisasjon. Disse la vekt på at det ikke kunne utelukkes at han så deltakelsen som en motstandskamp mot Assad-regimet.⁶⁰ Avgjørelsen er en god illustrasjon på hvor utfordrende det i praksis er å vurdere terrorhensikt hos tiltalte, da det er vanskelig å påvise en person sitt motiv for en handling.

Terrorhensiktens innhold er nærmere beskrevet i straffeloven § 131 annet ledd bokstav a, b og c. Gjerningspersonen må enten ha hensikt om å “forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, som for eksempel lovgivende, utøvende eller dømmende myndighet, energiforsyning, sikker forsyning av mat eller vann, bank- og pengevesen eller helseberedskap og smittevern”, “skape alvorlig frykt i en befolkning”, eller “urettmessig å tvinge offentlige myndigheter eller en mellomstatlig organisasjon til å gjøre, tåle eller unnlate

⁵⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 177-178.

⁵⁸ TOSLO-2011-188627-24, på s. 67.

⁵⁹ Saken gjaldt vurderingen av inngåelse av terrorforbund og deltakelse i terrororganisasjon etter henholdsvis §§ 133 og 136 a, men begge disse bestemmelsene har tilsvarende krav til terrorhensikt.

⁶⁰ Avgjørelsen ble anket til Høyesterett. I HR-2020-541-U ble anken delvis tillatt fremmet. Spørsmålet om terrorhensikt ble imidlertid ikke gjenstand for ankebehandling, noe som kan tilsi at Høyesterett stilte seg bak lagmannsrettens forståelse av kravet til terrorhensikt.

noe av vesentlig betydning for landet eller organisasjonen, eller for et annet land eller en mellomstatlig organisasjon.» Ordlyden “eller” innebærer at bestemmelsen oppstiller alternative hensiktskrav. Listen som oppstilles i bokstav a til c er uttømmende.⁶¹ Det er mange interessante problemstillinger tilknyttet kravet om terrorhensikt, men det faller utenfor denne oppgaven å gi en inngående vurdering av vilkåret.

3.3 Tolkningen av vilkåret «foretar handlinger som legger til rette for og peker mot gjennomføringen»

3.3.1 Innledning

Den objektive gjerningsbeskrivelsen i forsøksansvaret for terrorhandlinger er etter ordlyden svært vid og åpner for en bred kriminalisering. Dette kan illustreres med følgende tenkte scenario; Kine har den siste tiden begynt å interessere seg for islam og leser Koranen hver dag. Under et besøk i byens moské, blir hun kjent med et par hyggelige muslimske gutter og de blir venner på Facebook. Guttene legger jevnlig ut videoer om islam. Kine liker alle videoene uten å ta nærmere stilling til innholdet. Hun begynner etterhvert å chatte med guttene som lærer henne mye om hvordan leve som en god muslim. De viser stor interesse for henne og studiet hun tar i informatikk. Kine deler villig av sin kunnskap, det er ikke så mange som synes faget hennes er interessant. Etterhvert som Kine blir bedre kjent med guttene, og ser nærmere på et par av videoene hun har likt, forstår hun at de er ekstremister. Kine er imidlertid oppdratt til å være god mot alle, og opprettholder kontakten med guttene. De spør etterhvert Kine om hun kan lære dem hvordan skjule fotavtrykket deres på nett. Etter å ha sett videoene de har lagt ut, tør hun ikke annet enn å si ja.

Etter en tid blir hun selv ekstremist og bestemmer seg for å lage og detonere en bombe i Majorstuekrysset. Naboene til Kine synes hun har blitt litt rar i det siste og har stusset over at det kommer guttegjenger på besøk til de rareste tider. De kontakter politiet for å høre om det er noe de bør være bekymret for. Politiet aner fare på ferde og drar til Kine for å snakke med henne. De banker på døra til garasjen der Kine er i full gang med å lage bomben, og tar henne i akten. Hun får derfor ikke gjennomført planen om bombing på Majorstua.

Spørsmålet som reiser seg er hvilke handlinger som oppfyller det objektive vilkåret i § 131 tredje ledd. Utformingen av bomben faller klart innenfor. Hva med det å lære guttene å skjule fotavtrykket sitt på nett? Er det tilstrekkelig at hun gir dem en innføring i informatikk? Holder det at hun blir venn med guttene på Facebook eller liker videoer de legger ut?

⁶¹ Rt-2003-462, i avsnitt 27.

Eksempelet viser at den nedre grensen for det objektive vilkåret i § 131 tredje ledd er uklar, og at dette beror på en konkret helhetsvurdering i hvert enkelte tilfellet der både objektive og subjektive momenter kan tas i betraktning. Eksempelet viser også hvordan ansvaret kan oppfylles ved en kumulering av handlinger slik at flere handlinger som alene ikke er tilstrekkelig for ansvar sammen leder til oppfyllelse av vilkåret.

Spørsmålet i det følgende er hvilke handlinger som utgjør forsøk etter § 131 tredje ledd.

3.3.2 Vurderingstema

Ordlyden i § 131 tredje ledd om at gjerningspersonen «foretar handlinger» forstås isolert sett som et krav til en viss aktivitet. Videre tilsier «handlingene» at psykisk forberedelse alene ikke er tilstrekkelig og dermed faller utenfor bestemmelsen. Det er ikke tilstrekkelig for ansvar å tenke ut en fremdriftsplan for gjennomføringen. I dagligtalen forstås vi fysisk forberedelse som en faktisk tilrettelegging eller innretning mot gjennomføringen av en handling. Til forskjell fra psykisk forberedelse, utgjør en fysisk forberedelse aktiviteter som har materialisert seg i det ytre i større eller mindre grad. Slik ytre materialisering er ifølge forarbeidene en forutsetning for straffansvar.⁶²

Bestemmelsen oppstiller ytterligere vilkår som begrenser omfanget av den straffbare handlingen. De foretatte handlingene må legge til rette for og peke mot «gjennomføringen». I forarbeidene er det lagt til grunn at ordlyden må forstås til å peke tilbake på første ledd og kravet til fullbyrdsforsett.⁶³ Bestemmelsen oppstiller en grense mellom det straffrie og det straffbare ved et krav om at handlingene «legger til rette for» og «peker mot» gjennomføringen. Den naturlige språklige forståelsen er at handlingene må inngå i den samlede planen for fullbyrdelse av terrorhandlingen.

Ordlyden «og» taler isolert sett for at det foreligger to uavhengige og kumulative vilkår. I forarbeidene er disse to vilkårene tolket separat, selv om det er vanskelig å skille disse i praksis. Forarbeidene peker likefullt på at tilfellene er noe overlappende.⁶⁴ Forsøket på å oppstille to separate og kumulative vilkår kan skape uklarhet i vurderingen, og vilkårene vil derfor sees som ett i det følgende.

I forarbeidene påpekes grensen mellom det straffbare og straffrie som en konkret vurdering der det sentrale er å sammenligne de foretatte handlingene med det som gjenstår.

⁶² Prop. 131 L (2012-2013) s. 84-85.

⁶³ Ibid. s. 62.

⁶⁴ Ibid. s. 85.

Gjerningspersonen må «ha foretatt reelle og alvorlige forberedelser med sikte på å gjennomføre en terrorhandling.»⁶⁵ se punkt 3.3.2.3. Det er videre lagt til grunn at det foretatte «i en viss grad må være hensiktsmessig[e] og av en viss betydning for den handlingen som skal begås. [...] På den annen side er det ikke et krav at handlingene er nødvendige faktorer i en tenkt årsakssammenheng.»⁶⁶ Uttalelsen kan forstås som et krav til tilstrekkelig årsakssammenheng mellom det gjennomførte og gjerningsbeskrivelsen.

Hva gjelder totalvurderingen følger det av forarbeidene til § 131 tredje ledd at det til sammenlikning med det alminnelige forsøksansvaret kreves

«mindre grad av nærhet mellom de foretatte handlingene og det forestående lovbruddet, både i tid og sted. Forberedelsene behøver ikke være foretatt i nær sammenheng med den planlagte utføringen, eller innenfor et nært geografisk område for det forestående lovbruddet. Handlingene vil kunne være straffbare selv om det både i tid og sted er betydelig avstand til utføringen.»⁶⁷

Husabø påpeker at «[m]eininga er at ein skal ta utgangspunkt i gjerningspersonen sin individuelle plan for korleis brotsverket skulle fullførast, berre den kan fortelja kva skritt som stod att.»⁶⁸ En slik tolkning samsvarer med de overnevnte uttalelsene i forarbeidene.

Det objektive vilkåret for *det alminnelige forsøksansvaret* er oppfylt når gjerningspersonen «foretar noe som leder direkte mot utføringen», jf. § 16. Ordlyden taler isolert sett for at gjerningspersonen må ha gjort noe aktivt som er nært knyttet til fullbyrdelsen i tid og sted. I forarbeidene til det alminnelige forsøksansvaret heter det at «[I]ovbryteren må ha kommet så nær gjennomføringen av lovbruddet at det er rimelig og naturlig å si at grensen for det straffbare er overtrådt.»⁶⁹ Dette må forstås som at det alminnelige forsøksansvaret inntreffer der det oppleves som moralsk nødvendig og straffverdig.

Ifølge Andenæs foreligger det et straffbart forsøk etter det alminnelige forsøksansvaret når gjerningspersonens opptreden viser at «forberedelsens og overveielsens tid er forbi, nå skrider han til verket.»⁷⁰ Denne uttalelsen er sitert i flere Høyesterettsavgjørelser.⁷¹ Husabø mener at

⁶⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

⁶⁶ Ibid. s. 85.

⁶⁷ Ibid. s. 85.

⁶⁸ Husabø (2018) s. 67-68.

⁶⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 414.

⁷⁰ Andenæs (2016) s. 349-350.

⁷¹ Se bl.a. HR-2019-189-A, i avsnitt 14.

en slik grensedragning gir lite veiledning utover ordlyden.⁷² Denne kritikken er i samsvar med forståelsen av § 16 som er lagt til grunn i rettspraksis, der også handlinger som bærer preg av mindre grad av nærhet til fullbyrdelse omfattes.⁷³ I samsvar med rettspraksis tar Eskeland til orde for at den nedre grensen for straffansvar er «et spørsmål om hvor nær – i tid, rom og mentalt – gjerningspersonen må være kommet den fullbyrdede handlingen.»⁷⁴

Husabø omtaler vurderingstemaet for den nedre grensen for forsøk som relasjonskravet.⁷⁵ Han mener gjerningspersonens handlingsplan må være utgangspunktet for avgjørelsen av om grensen for det straffbare er overtrådt. Denne vil vise hvilke skritt gjerningspersonen planlegger for å fullbyrde handlingen, og gir veiledning til hvor mye som gjenstår.⁷⁶ Han oppstiller, med henvisning til Rt-1991-95, tre indikatorer for når forsøksansvaret inntreffer; nærhet i tid, kvantitativ nærhet og kvalitativ nærhet.⁷⁷

Frøberg argumenterer for at Husabøs *handlingsplan* er en uheldig beskrivelse. Han mener begrepet *hendelsesforløpsforestilling* gir bedre veiledning. Med beskrivelsen ønsker han å tydeliggjøre at alle former for forsett vil oppfylle gjerningsbeskrivelsen, ikke bare hensiktsforsett.⁷⁸ Han viser likevel til de samme målestokkene som Husabø oppstiller. Uenigheten synes å ligge mer i begrepsbruken enn i vurderingens innhold. Husabøs inndeling, som baserer seg på vurderingen i Rt-1991-95, vil derfor være utgangspunktet i den følgende drøftelsen av innholdet i det objektive vilkåret for det utvidede forsøksansvaret.

Husabøs inndeling i nærhet i tid, kvantitativ nærhet og kvalitativ nærhet, er momenter av betydning for helhetsvurderingen, men ikke en sjekklister for oppfyllelse. Avstanden fra fullbyrdelse er avgjørende for ansvar. Det foreligger ikke rettspraksis som direkte omhandler § 131 tredje ledd, og rettspraksis til § 16 vil derfor tillegges betydelig vekt for å illustrere grensedragningen mellom forsøk og fullbyrdelse. Utgangspunktet er i alle tilfeller at det for § 131 tredje ledd kreves mindre grad av nærhet til fullbyrdelsen enn etter § 16. Betydningen av den psykologiske nærheten til fullbyrdelse vil også drøftes, da dette anvendes som et moment i rettspraksis.⁷⁹ Til sist gjøres det en vurdering av det Husabø omtaler som subjektivering av det objektive straffansvaret.

⁷² Husabø (2011) s. 287.

⁷³ Se bl.a. Rt-2008-867.

⁷⁴ Eskeland (2017) s. 207.

⁷⁵ Husabø (2011) s. 273-274.

⁷⁶ Ibid. s. 309.

⁷⁷ Ibid. s. 288-292.

⁷⁸ Frøberg (2012) s. 52.

⁷⁹ Rt-1996-766.

3.3.2.1 Tidsmessig nærhet

Ved vurderingen av straffansvar for forsøk på terrorhandling er det etter forarbeidene relevant å se til den tidsmessige nærheten til fullbyrdet overtredelse.⁸⁰ En fullbyrdet terrorhandling vil i de fleste tilfeller kreve stor grad av planlegging. Terrorhandlingers straffverdighet kan trekke i retning av å tillate straffansvar på et tidlig tidspunkt. Den tidsmessige avstanden fra fullbyrdelse kan imidlertid være så stor at en mangler tilstrekkelig med ytre holdepunkter for at handlingen «legger til rette for og peker mot» en konkret terrorhandling. Samtidig utgjør terrorhandlingen mot moskéen i Bærum et eksempel på at terrorhandlinger forberedes på noen få dager. Manshaus har uttalt at Brenton Tarrant sitt manifest var avgjørende for beslutningen om å gjennomføre angrepet.⁸¹ Dette leste han kun åtte dager før angrepet.⁸²

For det alminnelige forsøksansvaret er det lagt til grunn at kravet til den tidsmessige avstanden i stor grad avhenger av forbrytelsens alvorlighetsgrad. Mer alvorlige forbrytelser vil i de fleste tilfeller kreve større grad av planlegging. Dette innebærer at overtredelser som krever mindre planlegging, vil være straffrie tettere opp mot fullbyrdelse.⁸³ Det er først i den siste fasen før overtredelse at det er tale om ytre holdepunkter som kan sies å innfri straffebudet.

I kjennelsen inntatt i Rt-1995-1738 vurderte Høyesterett blant annet den tidsmessige grensen for straffbarhet ved forsøk på drap. Ettersom drap er en del av gjerningsbeskrivelsen i § 131 første ledd, gir avgjørelsen nyttig innsikt i den tidsmessige vurderingen for forsøk på terrorhandling. Gjerningspersonen hadde i 20 minutter holdt en usikret pistol mot tinningen til en politimann. Han truet med å skyte med mindre han innen et gitt tidspunkt fikk løsepenger og fly til disposisjon. Gjennomføringen ble avverget 5 minutter før fullbyrdelse. Høyesteretts flertall kom til at det forelå forsøk på drap allerede på tidspunktet da gjerningspersonen hadde satt pistolen mot tinningen til politimannen, altså 20 minutter før fullbyrdelse. Avgjørelsen er et eksempel på at forsøksansvar kan inntre med stor tidsmessig avstand til fullbyrdelse, avhengig av både den konkrete forbrytelsen og situasjonen. Dette underbygges av at Høyesterett i andre tilfeller er kommet til at det alminnelige forsøksansvaret ikke inntre selv ved få minutter fra fullbyrdelse, uavhengig av handlingens grovhet.⁸⁴

⁸⁰ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

⁸¹ NRK (2020) se bl.a. 7. mai kl. 10:29 og kl. 11:38.

⁸² Ibid. se bl.a. 14. mai kl. 11:45.

⁸³ Husabø (2011) s. 288.

⁸⁴ Se feks. Rt-2008-867. Denne dommen omhandler en svært alvorlig forbrytelse, seksuell omgang med barn. Det avgjørende var ikke den tidsmessige forskjellen, men den svært store kvalitative og psykologiske avstanden til fullbyrdelse. Det gjennomførte hadde imidlertid stor nærhet til fullbyrdelse, noe som gjør at denne avgjørelsen kan kritiseres.

En avgjørelse som gir noe mer veiledning til vurderingen av den tidsmessige avstanden er dommen inntatt i Rt-2010-1011. Spørsmålet var om den nedre grensen for forsøk på tilvirkning av narkotika var overtrådt. Det ble utslagsgivende for Høyesterett at gjerningspersonene

«over et lengre tidsrom, systematisk og organisert, [hadde] investert betydelige verdier og arbeidsinnsats i forberedelser, ombygging og innredning, med sikte på å realisere planene om langsiktig produksjon i nærmest industrielt omfang. Det var i denne forbindelse også foretatt straffbare handlinger, ved tyverier og helerier av verktøy og større utstyr til selve produksjonen. Veien frem til produksjonsstart var for de ansvarlige relativt sett kort, selv om den altså lå én uke frem i tid. Det som gjenstod, skilte seg heller ikke særlig fra det som allerede var gjort.»⁸⁵

Avgjørelsen viser at Høyesterett foretar konkrete forholdsmessighetsvurderinger der straffebudets alvorlighetsgrad og mengden planlegging som kreves er av stor betydning for hvilken tidsmessig avstand som leder til forsøksansvar. Sees denne vurderingen opp mot det faktum at terrorhandlinger objektivt sett er en av de mest alvorlige forbrytelsene i straffeloven, taler det for å akseptere en enda større tidsmessig avstand for forsøksansvar for terrorhandling.

Et faktisk eksempel som kan illustrere dette er saken mot Patrick Crusius, tiltalt for hatkriminalitet for blant annet å ha skutt og drept 22 personer i El Paso, Texas. Han kjørte i 11 timer fra hjembyen sin til El Paso.⁸⁶ Eksempelet illustrerer at handlinger foretatt lang tid før fullbyrdelse bør kunne omfattes av det utvidede forsøksansvaret.

3.3.2.2 *Kvantitativ nærhet*

Kvantitativ nærhet avhenger av forholdet mellom det som er gjort, og antall og omfang av gjenstående handlinger.⁸⁷ I forarbeidene til § 131 tredje ledd er det fremhevet at «[d]et mest sentrale momentet for vurderingen av hvor grensen etter forslaget går, vil [...] være hva som er foretatt, sett i sammenheng med hva den handlende har forsett om å gjennomføre.»⁸⁸ Forarbeidene peker på den kvantitative nærheten til fullbyrdelse som mest sentralt i den konkrete helhetsvurderingen. Her sammenlignes handlingene som er utført med de gjenstående, i både antall og omfang.⁸⁹

⁸⁵ Rt-2010-1011, i avsnitt 19.

⁸⁶ Lapin (2019).

⁸⁷ Husabø (2011) s. 310.

⁸⁸ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

⁸⁹ Se bl.a. Rt-2005-1625 der dette ble gjort. I samme retning, se Husabø (2011) s. 310.

Den tidligere nevnte dommen inntatt i Rt-2010-1011, om forsøk på tilvirkning av narkotika, illustrerer den kvantitative vurderingen i praksis. Høyesterett la vekt på at det var tale om omfattende forberedelser over en lang tid, og på ombyggingen og innredningen av en nyinnkjøpt låve i form av investering i betydelige verdier og arbeidsinnsats. Det gjennomførte var tilstrekkelig til domfellelse på tross av at det fremdeles var én uke igjen til planlagt gjennomføring og at essensielle elementer ikke var på plass. Det sentrale for Høyesterett var at «[d]et som gjenstod [heller ikke] skilte seg [...] særlig fra det som allerede var gjort.»⁹⁰ Den kvantitative nærheten til fullbyrdelse ble et avgjørende moment, ettersom det allerede var foretatt et betydelig antall handlinger av et visst omfang.

Forarbeidene til § 131 tredje ledd presiserer at de gjennomførte handlingene ikke behøver å foreligge «innenfor et nært geografisk område for det forestående lovbruddet. Handlingene vil kunne være straffbare selv om det [...] er betydelig avstand til utføringen.»⁹¹ Gjerningspersonen oppholder seg gjerne, i større grad enn for mindre alvorlige forbrytelser, over et stort geografisk område, noe som gjør en slik forståelse hensiktsmessig. Hensynet til å unngå en omgåelse av regelverket trekker i samme retning.

En vurdering av den kvantitative nærhet sikter å se de forberedende handlingene under ett, og ikke som enkeltstående handlinger. Dette kan illustreres ved å se til handlingene Breivik utførte i tiden før 22. juli 2011.

I tiden fra 2009 og frem til den fullbyrdede overtredelsen i 2011, gjennomførte han en mengde forberedende handlinger. Han opprettet et selskap for å kjøpe ingredienser til produksjon av bomben, og ordnet kredittkort i ulike kredittkortselskaper. Han opprettet to Facebook-kontoer, og sendte ut et stort antall venneforespørsler i den hensikt å sende ut et selvskrevet manifestet som beskrev hans ideologi og motivasjon bak angrepet. Videre kjøpte han politiuniform og -utstyr fra selgere i ulike land. Breivik forberedte seg på angrepet gjennom å spille skytespill, brukte anabole steroider, trente styrke og fikk skytetrening fra en skyteklubb han var medlem i. Han lærte seg en meditasjonsteknikk for å ikke bli emosjonelt involvert under gjennomføringen av terrorhandlingene. Han anskaffet seg våpen. Videre kjøpte han varer til å lage bombe, leide et gårdsbruk og flyttet dit. Han produserte bomben. Han leide to biler. Den første kjørte han til morens leilighet i Oslo. Så sov han over der, tok tog tilbake til Rena og drosje derfra til gården. Breivik kjørte deretter neste bil til morens leilighet og sov over hos henne. Alt dette fant sted frem til 21. juli.⁹²

⁹⁰ Rt-2010-1011, i avsnitt 19.

⁹¹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

⁹² TOSLO-2011-188627-24 på s. 32-33.

Hendelsesforløpet i tiden før 22. juli 2011 er illustrerende for det kvantitative momentet i helhelhetsvurderingen av den nedre grensen etter § 131 tredje ledd. Sett i lys av dommen inntatt i Rt-2010-1011, kan det argumenteres med at overtredelsen av tredje ledd allerede skjedde i uker, eller i hvert fall dager, før selve terrordagen. Det må imidlertid presiseres igjen at dommen omhandlet det alminnelige forsøksansvaret, som har en høyere terskel for å pålegge ansvar.

3.3.2.3 *Kvalitativ nærhet*

Den kvalitative nærheten til fullbyrdelse beror på karakteren av de gjennomførte handlingene.⁹³ Ordlyden i § 131 tredje ledd impliserer at alle handlinger som legger til rette for og peker mot gjennomføringen av en terrorhandling utløser straffansvar. Forarbeidene til § 131 tredje ledd legger imidlertid, som tidligere nevnt, til grunn forutsetningen om at handlingene «i det ytre har tydelige kjennetegn på å være forberedelser til terrorhandlinger».⁹⁴ Departementet påpeker videre at de foretatte handlingene må utgjøre «reelle og alvorlige forberedelser».⁹⁵ Dette omtales også som at handlingene må være «farlige og straffverdige».⁹⁶ Forarbeidene legger til grunn en innskrenkende tolkning av den alminnelig språklige forståelsen av «handling», og en presiserende tolkning av hva som kvalitativt ligger i vilkåret om at de foretatte handlingene «legger til rette for og peker mot» gjennomføringen. Innskrenkningen i forarbeidene er nødvendig for å skape forutberegnelighet for borgerens handlingsrom, og et avgjørende moment i vurderingen av om bestemmelsen oppfyller det strenge legalitetsprinsippet på strafferettens område, se nærmere om dette i kapittel 6.

Rettspraksis til det alminnelige forsøksansvaret har, i tråd med dette, lagt til grunn at karakteren på det foretatte kan kaste lys over om det foreligger et straffbart forhold. I dommen inntatt i HR-2019-189-A la Høyesterett vekt på den kvalitative nærheten til fullbyrdet overtredelse når de dømte tiltalte til straffansvar for forsøk på voldtekt til samleie, jf. straffeloven § 292, jf. § 16. Tiltalte hadde fulgt en kvinne inn på toalettet, låst døren, bedt henne kle av seg og slått henne i ansiktet. En tredjeperson kom inn og fikk stoppet volden, og spørsmålet var om handlingen kunne karakteriseres som forsøk på voldtekt. Høyesterett fant veiledning i dommen inntatt i Rt-2010-1011 avsnitt 16 som oppstilte den rettslige problemstillingen om at fullbyrdelsesforsettet «i tilstrekkelig grad har materialisert seg i det ytre». Videre henviste Høyesterett til Andenæs' tese om at «[g]jerningsmannens opptreden må vise at nå er forberedelsen og overveielsen tid forbi, nå skrider han til verket.»⁹⁷ Det ble også påpekt at handlingene tiltalte allerede hadde begått, i seg selv var straffbare, noe som ifølge juridisk teori

⁹³ Husabø (2011) s. 289.

⁹⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 61.

⁹⁵ Ibid. s. 85.

⁹⁶ Ibid. s. 44.

⁹⁷ Andenæs (2016) s. 349-350.

talte for domfellelse. Karakterene på de utøvde handlingene liknet karakteren på fullbyrdet overtredelse.⁹⁸ Høyesterett konkluderte på bakgrunn av dette med at den nedre grensen for forsøk var overtrådt.

Om de gjennomførte handlingene utgjør et straffbart forhold i seg selv, kan være en indikator på at det foreligger et straffbart forsøk etter det alminnelige forsøksansvaret. Slike handlinger vil kvalitativt ha en større nærhet til overtredelsen. Dette er imidlertid bare et utgangspunkt og må nyanseres nærmere. Det å stjele en maske til bruk ved væpnet ran kan ikke alene være tilstrekkelig for å bli straffet for forsøk på ran, selv om tyveri i seg selv er straffbart. En slik overtredelse har mer karakter av å være en del av forberedelsesstadiet, og likner heller ikke i tilstrekkelig grad på den fullbyrdede handlingen. Innbrudd i en leilighet med hensikt å drepe er i rettspraksis ikke ansett tilstrekkelig til å bli straffet for forsøk på drap. Handlingene er av en så ulik karakter at innbruddet vanskelig kan sees på som samme forbrytelse.⁹⁹ Det avgjørende etter det alminnelige forsøksansvaret er derfor likheten mellom handlingene, fremfor den straffbare karakteren på forberedeshandlingen.

Ansvar etter § 131 tredje ledd kan imidlertid utløses for handlinger med stor kvalitativ avstand fra terrorhandlingen. Departementet understreker at helt dagligdagse handlinger faller utenfor, da disse «normalt ikke [vil] ha ytre kjennetegn som peker mot en terrorhandling.»¹⁰⁰ I forarbeidene nevnes «anskaffelse av gummihansker, biler eller støvmasker, eller søk på internett, tilegnelse av informasjon mv.» som eksempler på noe som «i utgangspunktet ikke er tilstrekkelig.»¹⁰¹ Uttalelsene i forarbeidene er vage og kan forstås på flere måter. At innkjøp av en vare, eller søk på internett i «utgangspunktet» ikke er tilstrekkelig fordi det «normalt» ikke har ytre kjennetegn som peker mot en terrorhandlinger, kan tilsa at de samme handlingene rent faktisk *kan* ha ytre kjennetegn som peker mot en terrorhandling, og dermed omfattes. Det kan stilles spørsmål ved hva som objektivt sett skiller de samme handlinger fra hverandre. Dersom en klarer å påvise terrorhensikt ved å kun se til såkalte dagligdagse handlinger, vil disse nettopp *ha* ytre kjennetegn som peker mot en terrorhandling. Normalt vil ikke kjøp av en trailer og tau være farlige og alvorlige handlinger. Dette stiller seg annerledes dersom traileren er kjøpt for å drive menneskehandel, i den hensikt å tvinge den norske regjeringen til å gi fra seg makten til Den nordiske motstandsbevegelsen, jf. straffeloven § 131 tredje ledd, jf. § 131 første ledd, jf. § 257, jf. annet ledd bokstav c. Da kan i prinsippet alle de dagligdagse handlingene være like farlige og straffverdig som selve menneskehandelen. På bakgrunn av dette kan det argumenteres for at dagligdagse handlinger ”legger til rette for og peker mot en terrorhandling” dersom det kan påvises terrorhensikt.

⁹⁸ Gröning (2019) s. 374.

⁹⁹ Husabø (2011) s. 290.

¹⁰⁰ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

¹⁰¹ Ibid. s. 62.

En handling som potensielt *kan* ha ytre kjennetegn som peker mot terrorhandlinger, er i forarbeidene eksemplifisert med anskaffelse av en jobb der man har spesiell tilgang til et lokale som er av interesse for terrorhandling.¹⁰² Tilgangen utgjør en større kvalitativ nærhet til terrorhandlingen. Begynner man å jobbe som statssekretær for forsvarsdepartementet, kan motivet bak dette være å gjennomføre en terrorhandling, eller et ønske om en god karriere. Objektivt sett har handlingene den samme kvalitative nærheten til en terrorhandling. Her er det motivet som varierer og blir avgjørende for om handlingen har tilstrekkelig nærhet til gjennomføringen.

I forarbeidene fremheves det at det avgjørende skal være hvordan handlingen rent objektivt fremstår. Som eksempler på handlinger som kan dokumentere at det forberedes en terrorhandling, nevner forarbeidene:

«[N]edskrevne notater som gir uttrykk for gjennomføringsplanen, beskrivelser av mål, dokumentasjon på uttrykk for hat eller drapsønsker mot bestemte personer som skal rammes av handlingen, materiale fra rekognosering og billedtaking, beskrivelser av vakrutiner, politiske manifeste ment for distribusjon etter handlingen, kommunikasjon med utenforstående som beskriver handlingen, informasjon om hvordan bomber forårsaker mest mulig skade mv. alene eller i kombinasjoner.»¹⁰³

De overnevnte eksemplene kan ved første øyekast objektivt sett peke mot terrorhandlinger. Det kan imidlertid være stor variasjon i hvor veloverveide handlingene er. De kan utgjøre reelle forberedelseshandlinger, men kan også være skriblerier. Tankefriheten, som er et grunnleggende rettsstatsprinsipp, innebærer at en ikke kan straffes for tanken alene. Dokumentasjonen må derfor gi uttrykk for en reell plan. En kan til sammenlikning se til straffansvaret for terrorforbund i § 133, der lagmannsretten i flere tilfeller har lagt til grunn at «tanker og løse samtaler» er ansett som utilstrekkelig for å danne en avtale.¹⁰⁴ Gjerningspersonens handlingsplan vil komme klarere til uttrykk i tilfeller der flere av eksemplene sees i samvirke, enn der det kun foreligger en enkeltstående handling.

Nedskrevne notater som gir uttrykk for handlingsplanen kan, etter forarbeidene, alene være tilstrekkelig dokumentasjon for at det planlegges en terrorhandling. Notater er tanker som ved penn og papir er blitt ytre tilgjengelig. Tankefriheten tilsier, slik det også er lagt til grunn i forarbeidene, at tankene må være ytre tilgjengelig før gjerningspersonen kan bli strafferettslig

¹⁰² Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

¹⁰³ Ibid. s. 85.

¹⁰⁴ Se LB-2012-40854 og LB-2019-64808.

ansvarlig for disse. I juridisk teori finnes det imidlertid eksempler på et videre tankebegrep. Duff argumenterer for at også nedskrevne notater omfattes av tankefriheten, og dermed ikke kan ilegges strafferettslig ansvar. Han mener at slike i prinsippet først skiller seg fra tanken når vedkommende realiserer tankene i handling. Duff begrunner avgrensningen med at slike notater fortsatt vil foreligge innenfor den personlige sfæren til vedkommende som skrev tanken sin ned.¹⁰⁵

Jacobsen uttrykker skepsis til Duff sitt begrep om tankefriheten. Han mener det er mer forsvarlig med den tradisjonelle grensen mellom tanke og handling. Ifølge han, kan Duff sin forståelse gi uttrykk for at visse handlinger, og bare disse, fortjener et større vern.¹⁰⁶ I samsvar med forarbeidsuttalelsene hevder Jacobsen at nedskrevne notater kan tillegges vekt.

Duff sin argumentasjon synes likevel fornuftig. Det er ikke intuitivt hva som skiller nedskrevne notater som beskriver hendelsesforløpet fra tanken. Mange skriver dagbøker for å få orden på tankene sine, men det nedskrevne er likefult kun et uttrykk for tanken. Så lenge notatet ikke er kommunisert til noen andre, utgjør den ikke noen krenkelse av andres autonomi, noe som nettopp er en av begrunnelsene for å kriminalisere en handling. På samme måte kan det argumenteres for at mobilopptak kan utgjøre høyttanking, og ikke nødvendigvis være ment som noe mer enn dette. Selv for tilfeller der andre kommer over en dagbok eller et mobilopptak, kan det argumenteres for at disse omfattes av tankefriheten dersom det ikke er den som skrev selv som har vist dem frem. Slike notater eller opptak er ikke nødvendigvis uttrykk for reelle forberedelser, med den konsekvens at de mangler straffverdigheten som forarbeidene viser til. Nedskrevne notater og opptak utgjør objektivt sett noe annet enn for eksempel et manifest. Sistnevnte utgjør en tanke satt til livs, og bør derfor, slik det også er lagt til grunn i forarbeidene, kunne tas i betraktning og lede til ansvar.¹⁰⁷

Eksemplene over underbygger at det først er når den angivelige dokumentasjonen er veloverveid at den utgjør en reell og alvorlig forberedelse. For å respektere prinsippet om tankefrihet synes det forsvarlig å legge til grunn et snevrere kvalitativt krav for fullbyrdelse enn forarbeidene legger til grunn.

3.3.2.4 Psykologisk nærhet

Gjerningspersonens psykologiske avstand til fullbyrdelse har vært anvendt av Høyesterett som et moment for vurderingen etter det alminnelige forsøksansvaret.¹⁰⁸ Den alminnelige

¹⁰⁵ Duff (1996) s. 316.

¹⁰⁶ Jacobsen (2009) s. 627.

¹⁰⁷ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

¹⁰⁸ Rt-1996-766.

oppfatningen av avstanden mellom det som er gjort og det som gjenstår virker å være utslagsgivende.¹⁰⁹ Det er dermed naturlig å se til hvordan en tredjeperson ville oppfattet situasjonen.¹¹⁰ Slike vurderinger blir gjerne hypotetiske og bygger på usikre antakelser. Ettersom det kreves klare holdepunkter for ileggelse av straff, bør slike usikre vurderinger holdes til et minimum.

De tidligere nevnte forarbeidsuttalelsene til § 131 tredje ledd åpner for straffansvar for tilfeller der den psykologiske avstanden til fullbyrdelse fortsatt er stor.¹¹¹ Det kan virke som at den psykologiske barrieren anses overskredet allerede når tanken på fullbyrdelse er tilgjengelig for offentligheten. Handlinger er dermed straffverdige, selv med stor psykologisk avstand fra fullbyrdelse. Dette kan begrunnes i terrorhandlingers alvorlighetsgrad og at de fleste aldri vil vurdere å gjennomføre en slik handling. Momentet peker på en interessant side ved det utvidede forsøksansvaret. Istedenfor å konstatere normbrudd, går strafferetten i retning av å bli moraldannende ved å anvende en vid forståelse av forberedende handlinger i gjerningsbeskrivelsen.¹¹² Jacobsen påpeker at det alltid finnes et feilpotensiale i enkeltpersonens moralske autonomi.¹¹³ Det moralske kompasset kan i en periode være i ubalanse uten at dette realiserer seg i straffbare handlinger. Dette taler for at ansvar ikke bør inntre i tilfeller med en slik betydelig psykologisk avstand til fullbyrdelse som ordlyden i § 131 tredje ledd åpner for.

Husabø mener at den psykologiske forskjellen bare er et annet uttrykk for den kvantitative og kvalitative vurderingen. Man kan se til den psykologiske forskjellen mellom det som er gjort og det som gjenstår. En kan også se til den psykologiske forskjellen mellom karakteren på det gjennomførte og karakteren på en fullbyrdet handling.¹¹⁴ Høyesterett har imidlertid vektlagt den psykologiske avstanden i flere avgjørelser etter at Husabø kom med denne uttalelsen, noe som taler for at den psykologiske avstanden er et moment av betydning.¹¹⁵

Det avgjørende må være den psykologiske forskjellen mellom det som er gjort og det som gjenstår før fullbyrdelse. Selv for den som skal gjennomføre terrorhandlingen er det stor psykologisk avstand mellom å utarbeide en plan for hvordan å forgifte Oslos drikkevann og det å faktisk helle insektsmiddel i Maridalsvannet.

¹⁰⁹ Rt-1995-17.

¹¹⁰ Se Bratholm (1980) s. 332-333 som omtaler dette som en «gjennomsnittsbetraktning».

¹¹¹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

¹¹² Jacobsen (2009) s. 608.

¹¹³ Ibid. s. 622.

¹¹⁴ Husabø (2011) s. 292-294.

¹¹⁵ Se bl.a. Rt-2008-867 og Rt-2010-1011.

3.3.2.5 *Subjektivisering av straffansvaret*

Husabø legger til grunn at vurderingen av det objektive vilkåret for ansvar i § 131 tredje ledd tar utgangspunkt i tanken om at alle mennesker har et motiv bak handlingene sine.¹¹⁶ Du spiser fordi du vil holde ut resten av arbeidsdagen, du trener for å ha overskudd til å leke med barna dine, og du vasker klær så du slipper å kjøpe nye. Videre kan handlingen ha flere samtidige formål.¹¹⁷ Treningsrutinen din kan også være motivert av å se bra ut på stranda til sommeren. Når det gjelder handlinger utenom det dagligdagse, påpeker Husabø at gjerningspersonen gjerne har et mer ekstraordinært mål. Han eksemplifiserer dette ved å si at «[d]en som kjøper eit skytevåpen, har ei særleg grunn til det. Målet kan vera å gå på rypejakt, men det kan også vera å drepa ein statsleiar. Byggjer nokon ein bombe, peiker det endå sterkare i retning av noko ekstraordinært.»¹¹⁸ Ved å vektlegge motiv i vurderingen av den objektive gjerningsbeskrivelsen, skjer det Husabø kaller en *subjektivisering* av straffansvaret.¹¹⁹ Dette innebærer at det sees til gjerningspersonens forsett for å fastsette det objektive vilkåret.

Et eksempel som viser hvordan motivet blir avgjørende for straffansvar, er avgjørelsen inntatt i TOSLO-2015-47166. Den ble avsagt før ikrafttredelsen av straffeloven § 131 tredje ledd. Et av spørsmålene var om tiltalte kunne dømmes for forbund om terrorhandling etter daværende straffelov § 147 a fjerde ledd. Tiltalte hadde reist fra Norge til Syria og forklarte at formålet med reisen var humanitært arbeid. Tingretten fant ikke dette bevist. De la vekt på den omfattende kommunikasjonen tiltalte hadde med et stort antall personer før, under og etter sitt opphold i Syria. Tingretten viste til Facebook-kommunikasjon, chattemeldinger og fotografier av tiltalte fra tiden i Syria. Materialet var omfattende, strakk seg over lang tid og involverte mange ulike personer. Tingretten påpekte at en som utgangspunkt skal vise varsomhet ved tolkning av skriftlig materiale fra slike medier. De anså det likevel forsvarlig å ta materialet med i den konkrete vurderingen av om tiltalte hadde inngått forbund om terror. Videre ble det vektlagt at tiltalte var en bevæpnet og aktiv deltaker i væpnede styrker tilhørende både ISIL og Jabhat al-Nusra i Syria. Retten anså det klart at den objektive gjerningsbeskrivelsen var oppfylt og at tiltalte derfor kunne dømmes for terrorforbund. I denne saken så tingretten til objektive holdepunkter for å påvise motiv, som igjen medførte at den objektive gjerningsbeskrivelsen for terrorforbund var oppfylt.¹²⁰ Avgjørelsen illustrerer derfor hvilken sirkelargumentasjon den nåværende tolkning av ordlyden i det objektive vilkåret i § 131 tredje ledd innebærer.

¹¹⁶ Husabø (2018) s. 69.

¹¹⁷ Ibid. s. 69.

¹¹⁸ Ibid. s. 69.

¹¹⁹ Husabø (2011) s. 376.

¹²⁰ Se også LB-2019-64808 der Facebook-bruk i form av videoer og bilder tiltalte hadde delt og likt, profilbilde og en betydelig del av vennekretsen med tilknytning til jihadistmiljøet var objektive holdepunkt i vurderingen av forbund om terrorhandling. Vurderingen knyttet seg til vilkåret om terrorhensikt, men er likefullt et eksempel på hvilke objektive holdepunkt retten ser til.

Ved kriminalisering av terrorhandlinger generelt ble det i forarbeidene pekt på at skillet mellom terrorhandlinger og andre handlinger som objektivt sett er identiske, skjer ved «ønsket om å oppnå et nærmere bestemt mål».¹²¹ Dette kommer til uttrykk i § 131 første ledd som henviser til en rekke primærstraffebud som ved terrorhensikt utgjør en terrorhandling. Handlingene var allerede ansett kriminelle, men motivet gav dem karakter av å være terrorhandlinger. Hensikten bak handlingen vil videre medføre at mange tilsynelatende nøytrale handlinger kan utgjøre planlegging og forberedelse til terrorhandling. Dette kan illustreres ved en naturfagslærer som lærer seg å lage en liten bombe på YouTube og handler inn varer for å lage den med elevene sine. Utad gjør vedkommende det samme som den som forsøker å gjennomføre en terrorhandling, men manglende motiv om terror fritar læreren for ansvar.

Ekstraordinære handlinger tilsier gjerne at gjerningspersonen har et klarere motiv enn ved mer dagligdagse handlinger. Mer usikkert er det imidlertid hvor veloverveid motivet er i de tilfellene der avstanden fra fullbyrdelse er stor. Dette gjør det problematisk med en subjektivering av straffansvaret og å vektlegge motiv i vurderingen av straffverdighet.

Uavhengig av hvor veloverveid motivet opprinnelig var, kan det også endre seg underveis. Den som skriver en roman om en terrorgruppe som tar besøkende på Nasjonalbiblioteket til gisler vil, med ønske om å gjøre historien så autentisk som mulig, gjøre mange av de samme undersøkelsene som den som faktisk planlegger å gjennomføre en tilsvarende terrorhandling. Hensikten bak handlingene er imidlertid forskjellig. En svært dyptdykkende forhåndsundersøkelse kan imidlertid radikalisere forfatteren slik at han til slutt ønsker å begå terror, altså utvikler terrorhensikt. På samme måte kan den som planlegger en terrorhandling endre sitt hensiktsforsett etterhvert som han innser hvor store skadevirkninger handlingen kan få. Disse eksemplene illustrerer utfordringen ved å gjøre hensiktsforsettet til målestokk for den objektive vurderingen av handlingen.

¹²¹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s.177.

3.3.2.6 Oppsummering

Vurderingen av hvilke handlinger som utgjør forsøk etter § 131 tredje ledd, beror i all hovedsak på samme konkrete helhetsvurdering som etter det alminnelige forsøksansvaret. Avstanden til fullbyrdelsen er imidlertid større. Vurderingen tar utgangspunkt i ytre handlinger, og disse må utgjøre reelle og alvorlige forberedelser. De må videre ha årsakssammenheng til fullbyrdelsen, men kan ha stor tidsmessig, kvantitativ, kvalitativ og psykologisk avstand til denne. Vurderingene av det objektive vilkåret bærer preg av å vektlegge motiv, all den tid det i mange tilfeller vil være få ytre holdepunkter som tilsier at det foreligger planlegging eller forberedelse av terrorhandlinger.

3.4 Masseskytingen i Hanau i Tyskland som illustrerende eksempel på helhetsvurderingen i § 131 tredje ledd¹²²

I februar 2020 ble 13 personer skutt i byen Hanau i Tyskland. Ni av dem ble drept, og den antatte gjerningspersonen ble funnet død i leiligheten sin morgenen etter. Skytingen ble etterforsket som terrorisme. Terrorhandlingen var fullbyrdet ved drapene, jf. § 131 første ledd, jf. annet ledd bokstav b, jf. § 275. Videre var trolig forsøk etter det alminnelige forsøksansvaret inntruffet da gjerningspersonen gikk ut av bilen for å skyte, jf. § 275, jf. § 16.

Da det foreligger få tilfeller av terrorhandlinger i Norge, anvendes hendelsen i Hanau som et illustrerende eksempel på vurderingstemaet etter den norske straffeloven § 131 tredje ledd. Den overordnede problemstillingen er hvor stor grad av nærhet som er tilstrekkelig for at gjerningspersonen i Hanau etter norsk lov straffes for forsøk på terrorhandling, jf. § 131 tredje ledd.

Det første spørsmålet er om gjerningspersonen hadde «forsett om å fullbyrde» en handling som er nevnt i første ledd». Den tyske innenriksminister uttrykte at bevisene tilsa et klart motiv knyttet til fremmedfrykt. Uten andre holdepunkter, legges det til grunn at vilkåret er innfridd.

Spørsmålet er deretter om det var foretatt «handling» som «legger til rette for og peker mot» gjennomføringen. Det er uomtvistet at det forelå en rekke handlinger. Vurderingen er om disse sett i sammenheng «legger til rette for og peker mot» gjennomføringen. Dette beror, som tidligere nevnt, på en konkret helhetsvurdering av om handlingene som har manifestert seg i det ytre utgjør reelle og alvorlige forberedelser.

Det var foretatt flere handlinger som er ytre tilgjengelig. I bilen brukt under gjennomføringen lå det våpenmagasiner og ammunisjon. Å ha våpen i bilen kan isolert sett tale for at noe ulovlig

¹²² Skrede (2020).

er i ferd med å skje. Mannen hadde imidlertid jegerprøven. Dette kan både legitimere våpen i bilen, og være et moment som taler mot at han tok sikte på å utøve terrorhandlinger. Hadde politiet stoppet mannen på dette tidspunktet, uten å ha nærmere holdepunkter for hans hensikt, ville det ikke foreligget tilstrekkelige holdepunkter for å dømme gjerningspersonen for forsøk på terrorhandlinger. Karakteren av de gjennomførte handlingene skilte seg i stor grad fra fullbyrdelsen. En subjektivering av det objektive vilkåret ville vært nødvendig for å påvise at det objektive vilkåret var oppfylt.

Gjerningspersonen hadde i tiden før terrorhandlingen lagt ut en omfattende video på nett der han uttrykte negative holdninger til innvandrere fra Tyrkia og arabiske land. Videoens innhold underbygger at gjerningspersonen hadde fremmedfiendtlige holdninger. I videoen uttalte han seg negativt om styresettet i Tyskland, noe som på den ene siden kan oppfattes som misnøye og konspirasjon, men på den andre siden være et første tegn på at han vil utføre et angrep mot disse. Gjerningspersonen hadde også lagt igjen et brev i leiligheten der han gav uttrykk for sine høyreekstreme holdninger. Dette ble først oppdaget etter at terrorhandlingen var gjennomført. Hadde brevet blitt oppdaget før fullbyrdelsen av terrorhandlingen, kunne dette vært et moment for at det objektive vilkåret for det utvide forsøksansvaret var oppfylt.

Det var kort avstand fra leiligheten til kaféen der de første drapene fant sted, og med bilen ville han fort ankomme kaféen. Ser man brevet, videoen og besittelse av våpen i sammenheng, hadde han på dette tidspunktet også kvantitativt gjennomført all nødvendig forberedelse. Både videoen og brevet kan anses som slik dokumentasjon på planlegging og forberedelse av en terrorhandling som trekkes frem i forarbeidene. Psykologisk sett er det stor avstand mellom å spille inn en video og skrive et manifest på den ene siden, og det å faktisk drepe, på den andre siden. I dette tilfellet virket det å gi uttrykk for reelle forberedelseshandlinger, ikke bare løst snakk, fordi gjennomføringen i tilstrekkelig grad var konkretisert. Momentene sett i sammenheng taler for at det forelå tilstrekkelig nærhet for straffansvar etter § 131 tredje ledd da gjerningspersonen dro fra leiligheten. Eksempelet illustrerer hvordan det kvantitative, kvalitative, tidsmessige og psykologiske må sees i sammenheng for å vurdere om det foreligger forsøk på terrorhandling.

3.5 Tilfeller som faller utenfor det utvidede forsøksansvaret

Handlinger som ikke omfattes av forsøksansvaret for terrorhandlinger, kan etter omstendighetene straffes etter andre straffebud. Dette var særlig argumentasjonen mot å etablere en egen bestemmelse for forberedelse til terrorhandling.¹²³

¹²³ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 42.

Eksempelvis vil den som fremstiller, tilvirker, bruker, behandler eller oppbevarer våpen, sprengstoff eller liknende kunne straffes etter straffeloven §191 a og § 191 b i tilfeller der overtredelsen er grov. Sistnevnte bestemmelse ble utvidet etter 22. juli-angrepet, blant annet for å kriminalisere situasjoner der våpen ble anskaffet med sikte på å begå terrorhandling.¹²⁴

En avgjørelse som illustrerer anvendelsen av § 191 a er dommen inntatt i HR-2018-1659-A. Tiltalte hadde laget en bombe som skulle detoneres på Grønland. Han ble imidlertid stoppet av politiet etter tips fra en tilfeldig forbipasserende, og fikk ikke gjennomført handlingen. Det viste seg også at sprengladningen ikke hadde samme skadepotensial som han hadde antatt. Tiltaltes handling ble ikke kategorisert som terrorhandling, på tross av at han i tiden før hadde vært i en radikaliseringsprosess og var inspirert av IS. Høyesterett la til grunn at «[h]an ville gi inntrykk av at dette var et terrorangrep, og ved det skape frykt i befolkningen. Motivet var knyttet til voldelig islamistisk tankegods, og handlingen skjedde dagen etter en terroraksjon i Stockholm og fem dager etter en terroraksjon i St. Petersburg, hvor motivene var lignende. Det har også betydning at hensikten hans var å detonere sprengladningen i et folketett område. Disse omstendighetene tilsier at den handlingen A hadde til hensikt å begå, utvilsomt må karakteriseres som samfunnsskadelig.»¹²⁵

Avgjørelsen kan tjene som eksempel på at det skal en del til før en handling er å anse som forberedelse til en terrorhandling. Mange av handlingene vil likevel være straffbare etter andre straffebud, og gjerningspersonen vil derfor sjelden gå ustraffet.

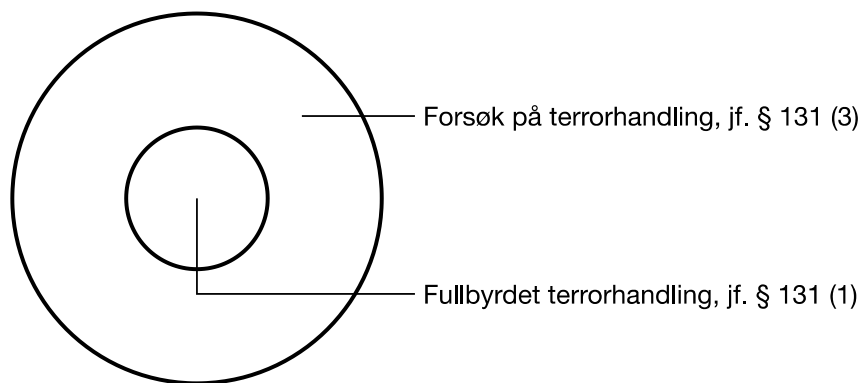
¹²⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 91.

¹²⁵ HR-2018-1659-A, i avsnitt 30-31.

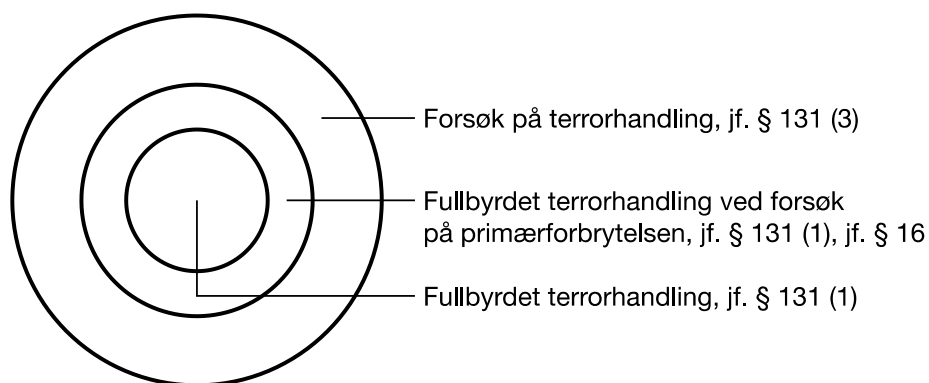
4 Fullbyrdet terrorhandling ved forsøk på primærforbrytelsen

4.1 Innledning

Etter straffeloven § 131 anses en rekke forbrytelser som terrorhandling i tilfeller der det foreligger terrorhensikt. Straffeloven § 131 tredje ledd utvider etter sin ordlyd det alminnelige forsøksansvaret på terrorlovgivningens område slik at handlinger med større avstand fra fullbyrdelse anses straffbare. Dette impliserer isolert sett at § 131 tredje ledd erstatter det alminnelige forsøksansvaret i § 16 og kommer til anvendelse helt frem til fullbyrdet terrorhandling (figur 1). Utformingen av tiltalepunkt II i straffesaken mot Manshaus reiser imidlertid spørsmålet om § 16 kan anvendes på *primærforbrytelsene* slik at forsøk på primærforbrytelsen utgjør fullbyrdet terrorhandling (figur 2).¹²⁶ Dette får betydning for tolkningen av grensen mellom § 131 første og tredje ledd.

Figur 1 (egen illustrasjon)

Figur 2 (egen illustrasjon)

Manshaus ble tiltalt etter straffeloven § 131 første ledd, jfr. annet ledd bokstav b, jf. § 275, jf. § 16 for å ha begått en terrorhandling ved å forsøke å drepe en annen i den hensikt å skape

¹²⁶ Etter forespørsel fikk jeg innsyn i tiltalebeslutningen mot Manshaus fra statsadvokat Øverberg, se Statsadvokatene i Oslo (2020). Denne er utgangspunktet for drøftelsen.

alvorlig frykt i en befolkning. Drapsforsøket utgjorde, i følge tiltalen, den fullbyrdede terrorhandlingen. Grunnlaget for tiltalen var at gjerningspersonen

«[I]ørdag 10. august 2019 ca. kl. 16.00 tok [han] seg inn i Al-Noor Islamic Centre i X i Bærum bevæpnet med en jaktrifle og et haglegevær med det formål å drepe så mange muslimer som mulig. Han skjøt seg inn i moskeen ved å avfyre fire skudd med riflen mot en glassdør, og gikk deretter inn i bønnerommet hvor han rettet våpenet mot A, B og C. Før han rakk å løsne skudd, ble han angrepet av A og etter hvert overmannet. I basketaket avfyrte han to skudd med haglegeværet uten å treffe noen av de tilstedeværende.»¹²⁷

Tiltalen innebærer at Manshaus kan dømmes for fullbyrdet terrorhandling ved *forsøk på primærforbrytelsen*, forutsatt at han hadde terrorhensikt.

Den rettslige problemstillingen i det følgende er om det utvidede forsøksansvaret i § 131 tredje ledd ekskluderer anvendelsen av det alminnelige forsøksansvaret hjemlet i § 16.

4.2 Vurderingen med utgangspunkt i tiltalen mot Manshaus

En «straffbar handling» utgjør en terrorhandling dersom den er gjennomført med terrorhensikt, jf. § 131 første ledd. Vilkåret peker tilbake til de opplistede primærforbrytelsene. For tilfeller der forbrytelsene vurderes utenfor § 131, kommer det alminnelige forsøksansvaret hjemlet i § 16 til anvendelse. Denne legger til grunn at primærforbrytelsene er straffbare allerede på forsøksstadiet. Dette kan tilsi at forsøk på primærforbrytelsene utgjør en fullbyrdet terrorhandling selv når § 16 ikke er uttrykkelig nevnt i bestemmelsen. Denne forståelsen er lagt til grunn i tiltalen mot Manshaus.

Etter ordlyden i § 131 tredje ledd skal imidlertid den som foretar handlinger som legger til rette for og peker mot gjennomføringen «straffes for forsøk». Hadde lovgiver ønsket å skille mellom forsøk og forberedelse, kunne dette vært klargjort i bestemmelsens ordlyd ved bruk av ordlyden «forberedelse».

I høringsnotatet fra Justis- og beredskapsdepartementet i forbindelse med innføringen av et utvidet forsøksansvar, foreslo departementet en ordlyd som konkretiserte hva som utgjorde forberedelseshandlinger. Dette skulle avbøte et for vidt nedslagsfelt av bestemmelsen. Forslaget til ny ordlyd i straffeloven 1902 § 147 a siste ledd var:

¹²⁷ Statsadvokatene i Oslo (2020).

«Den som planlegger eller forbereder en handling som nevnt i første, jf. annet ledd, ved å sette seg i besittelse av gjenstander eller informasjon som er [særlig] egnet til å bli brukt i gjennomføringen av en slik handling, straffes med fengsel inntil 6 år.»¹²⁸

Det ble også foreslått en egen bestemmelse for forberedelseshandlinger til terror med tilnærmet lik ordlyd. Dersom en hadde valgt en av de overnevnte utformingene hadde en avverget uklarheten om grensen mellom § 16 og § 131 tredje ledd. Det ville vært klart at § 131 tredje ledd er ment utelukkende som et supplement til § 16 for tilfeller der den nedre grensen for forsøk etter § 16 ikke er overtrådt. Forståelsen ville innebåret en tredeling av § 131 der fullbyrdet terrorhandling rammes av første ledd, fullbyrdet terrorhandling ved forsøk på primærforbrytelsen av § 131 første ledd, jf. 16 og forberedelse til terrorhandling av § 131 tredje ledd.

I forarbeidene til dagens bestemmelse er forholdet mellom § 16 og § 131 tredje ledd omtalt slik:

«Departementet foreslår at kriminaliseringen av forberedelse til en terrorhandling gjøres ved en spesialregulering og utvidelse av det alminnelige forsøksansvaret i straffeloven 1902 § 49. Straffansvar for forsøk på terrorhandlinger vil dermed inntre tidligere i handlingsrekken enn etter det alminnelige forsøksansvaret. Men ikke enhver handling med henblikk på en fremtidig terrorhandling rammes. Forslaget rammer de farlige og straffverdige forberedelsene.»¹²⁹

Uttalelsen er flertydig, og kan tolkes både som at § 131 tredje ledd erstatter og som at den supplerer § 16. En «spesialregulering og utvidelse av det alminnelige forsøksansvaret» kan bety at § 131 tredje ledd omfatter tilfeller som faller innunder det alminnelige forsøksansvaret. Det kan også forstås som at bestemmelsen kun gjelder tilfeller med større avstand fra fullbyrdelsen enn § 16.

Videre fremhever forarbeidene at «[s]traff etter forslaget kommer i stedet for forsøksstraff etter straffeloven 1902 § 49 og straffeloven 2005 § 16. Det blir dermed ikke tale om å dømme for forsøk på slike handlinger som beskrives i forslaget.»¹³⁰ Også denne uttalelsen er tvetydig. Første setning taler klart i retning av at ansvaret etter § 131 tredje ledd erstatter det alminnelige forsøksansvaret. Husabø stiller seg bak en slik forståelse når han legger til grunn at «[s]pørsmålet om forsøksansvar oppstår der det ikkje ligg føre ei fullført terrorhandling. Denne øvre grensa for forsøk må fastleggjast ved ei tolkning av det enkelte straffebodet si

¹²⁸ Justis- og beredskapsdepartementet (2012), på s. 11.

¹²⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 44.

¹³⁰ Ibid. s. 62.

gjerningsskildring. Sidan § 131 ikkje har ei sjølvstendig gjerningsskildring, men viser til andre straffebod, blir formuleringa av grunnstraffebodet avgjerande her.»¹³¹ Forståelsen hans innebærer at grensen mellom fullbyrdet og forsøk på terrorhandling vurderes ut fra primærforbrytelsen, likevel slik at terrorhandlingen først er fullbyrdet når den øvre grensen for forsøk er overtrådt, jf. § 131 tredje ledd.

Den andre setningen i forarbeidsuttalelsen henviser til forslaget som beskriver forberedelses- og planleggingshandlingar. Uttalelsen kan forstås slik at det kun er disse handlingene som omfattes av særreguleringen. Det kan virke som om Matningsdal forstår bestemmelsen på denne måten. Med henvisning til overnevnte uttalelse skriver han at «[n]år dette alternativet kommer til anvendelse, skal gjerningspersonen ikke dømmes for overtredelse av § 131, jf. § 16 første ledd, men for overtredelse av § 131 tredje ledd».¹³² Forståelsen er nettopp at § 16 kan anvendes på § 131 første ledd.

22. juli-saken kan tjene som eksempel på en slik forståelse. Avgjørelsen ble avsagt før innføringen av § 131 tredje ledd, og har derfor ikke direkte overføringsverdi til dagens bestemmelse. Den gir likevel noe veiledning til forståelsen av § 131 første ledd. Tiltalepunkt I, vedrørende handlingene i regjeringskvartalet, ble tatt ut etter straffeloven § 147 a første ledd bokstav a og b, jf. § 148 første ledd første straffalternativ og § 233 første og annet ledd, og § 233 første og annet ledd, jf. § 49. Breivik ble tiltalt og dømt for å ha

*«begått en terrorhandling, ved å overtre straffeloven § 148 første ledd første straffalternativ (å volde sprengning hvorved tap av menneskeliv eller utstrakt ødeleggelse av fremmed eiendom lett kan forårsakes) og straffeloven § 233 første og annet ledd (overlagt drap og det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter), med det forsett å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet, som den utøvende myndighet, eller skape alvorlig frykt i en befolkning» (egen utheving).*¹³³

I avgjørelsen anses dermed ikke bare de fullbyrdede overtredelsene, men også forsøk på overtredelse av primærforbrytelsene, som fullbyrdet terrorhandling. Daværende § 147 a og § 49 ble for det vesentlige videreført i 2005-lovens §§ 131 og 16. Dette kan tilsi at samme forståelse må legges til grunn også i dag.

Tingretten uttalte at forsøk på primærforbrytelsen kan utgjøre fullbyrdet terrorhandling. Forståelsen er begrunnet i en oppfatning av at den alminnelige forsøksbestemmelsen kommer

¹³¹ Husabø (2018) s. 64.

¹³² Matningsdal (2020).

¹³³ TOSLO-2011-188627-24, på s. 7.

til anvendelse på primærforbrytelsen, som i det konkrete tilfellet var overlatt drap. Retten uttalte i den sammenheng at «[e]n «straffbar handling» som nevnt i oppregningen i § 147 a kan følgelig anses å foreligge også på forsøksstadiet.»¹³⁴ Første ledd i § 131 oppstiller tilsvarende vilkår om «straffbar handling» som § 147 a, noe som tilsier at denne vurderingen har overføringsverdi til § 131 første ledd.

I § 147 a tredje ledd kunne trusler om å begå primærforbrytelsen etter omstendighetene utgjøre primærforbrytelsen i en terrorhandling. Retten uttalte at «[d]et vil da gi dårlig indre sammenheng i bestemmelsen om ikke dette også skal gjelde forsøk på slike forbrytelser.»¹³⁵ I straffeloven 2005 er imidlertid terrortrusler omfattet av en egen bestemmelse, noe som svekker argumentasjonens overføringsverdi for forståelsen av § 131. Snarere tvert imot kan det forhold at terrortrusler ble fjernet fra § 131 om terrorhandling tilsi at slike forberedende handlinger ikke omfattes av primærforbrytelsen. Når lovgiver valgte å innta et utvidet forsøksansvar i bestemmelsens tredje ledd, gir det dårlig indre sammenheng om forsøk på primærforbrytelsen vurderes etter første og ikke tredje ledd.

Å anvende § 131 tredje ledd som et supplement til § 16 skaper uklare grenser mellom ansvarsgrunnlagene. Hvilken hjemmel som anvendes vil likevel kun være av lovteknisk interesse, ettersom overtredelse etter § 131 tredje ledd «straffes som forsøk». Straffen avhenger i alle tilfeller av hvor nær gjerningspersonen har kommet fullbyrdelsen, og det er derfor ikke nødvendig å anvende § 16 for å ilegge en strengere straff. Lovteknisk taler dette for å anvende § 131 tredje ledd helt frem til fullbyrdet overtredelse av primærforbrytelsen i første ledd.

Begrunnelsen for å ikke omtale ansvaret som et rent planleggings- og forberedelsesansvar kan være at det ikke er i samsvar med norsk lovgivertradisjon å straffe forberedeshandlinger.¹³⁶ Det har vært mye motvilje i forarbeidene mot å innføre et generelt forberedelsesansvar.¹³⁷ Internasjonalt har behovet for et planleggings- og forberedelsesansvar for terrorhandlinger derimot vært fremhevet som ønskelig. I FN Sikkerhetsrådsresolusjon 1373 er for eksempel ordlyden «planning» og «preparation» brukt.¹³⁸ Ordlyden kan forstås nettopp til at handlinger som forbereder terror skal kriminaliseres. Lovgiver kan ha valgt å vise til forsøksbegrepet, for å uttrykke lojalitet til den norske strafferettslige lovgivertradisjonen, til tross for internasjonal påvirkning.

¹³⁴ TOSLO-2011-188627-24, på s. 68.

¹³⁵ Ibid., på s. 68.

¹³⁶ Noen eksempler finnes allikevel på strafferettens område. Ordlyden «forberedelse» er kun brukt på det utvidede forsøksansvaret for pengefalsk og dokumentfalsk, jf. §§ 369 og 370.

¹³⁷ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 42.

¹³⁸ FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373, artikkel 2 bokstav e.

En forståelse av at § 131 tredje ledd kommer til anvendelse på alle tilfeller frem til fullbyrdet overtredelse, tar hensyn til tiltalte og vedkommendes oppfatning av situasjonen. Philip Manshaus anser antakeligvis ikke angrepet på moskéen i Bærum som en fullbyrdet terrorhandling ettersom han ble avverget fra å gjennomføre drapene.

Dersom bestemmelsen tolkes som at forsøk på primærforbrytelsen kan utgjøre fullbyrdet terrorhandling, vil hensynet til fornærmede og allmennheten stå sentralt. For tilfeller der primærforbrytelsen er drap, vil folk flest trolig oppfatte situasjonen som en fullbyrdet terrorhandling, uavhengig av om gjerningspersonen faktisk dreper eller ikke. Begrunnelsen for at Manshaus ikke fullbyrdet terrorhandlingen var tilsynelatende at han ble overmannet og avbrutt. Handlingenes karakteristiske likhet taler, av hensyn til fornærmede, for at gjerningspersonen kan straffes for fullbyrdet overtredelse ved forsøk på gjerningsbeskrivelsen.

4.3 Oppsummering

Rettskildene som er gjennomgått gir ikke tydelige svar på problemstillingen om det utvidede forsøksansvaret i § 131 tredje ledd ekskluderer anvendelsen av det alminnelige forsøksansvaret hjemlet i § 16. De beste grunner taler imidlertid for at § 131 tredje ledd anvendes frem til fullbyrdet terrorhandling, med den konsekvens at § 16 ikke kan anvendes på § 131 første ledd. Dette vil avhjelpe noen av tolkningsproblemene bestemmelsen oppstiller, og være mer i samsvar med legalitetsprinsippet, som blir videre diskutert i kapittel 5. Hensynet til fornærmede og deres oppfatning av det gjennomførte taler i motsatt retning. Forståelsen er imidlertid først og fremst en retsteknisk problemstilling ettersom strafferammen for forbrytelsen først og fremst avhenger av nærhet til fullbyrdelse, og handlinger som faller innunder det utvidede forsøksansvaret i § 131 tredje ledd «straffes som forsøk». Tingrettens vurdering av tiltalen mot Manshaus vil forhåpentligvis gi mer veiledning til hvor grensen trekkes.

5 Forholdet til legalitetsprinsippet

5.1 Innledning

Straffansvaret for forsøk på terrorhandling i § 131 tredje ledd har en vid ordlyd og åpner dermed for et vidt utslagsfelt. Legalitetsprinsippet setter skranker for utformingen av § 131 tredje ledd, og begrenser tolkningsrommet for denne. Departementet har lagt til grunn at det er «klart» at bestemmelsen oppfyller legalitetsprinsippet.¹³⁹ De har imidlertid i liten grad redegjort for hvordan de er kommet til denne konklusjonen.¹⁴⁰ For det tilfellet at bestemmelsen ikke i tilstrekkelig grad tilfredsstillere legalitetsprinsippet, må den tolkes innskrenkende. Dersom en slik innskrenkende tolkning ikke er forenelig med ordlyden, er bestemmelsen grunnlovsstridig med den konsekvens at den må endres. En interessant problemstilling er derfor hvorvidt § 131 tredje ledd oppfyller legalitetsprinsippets krav til presisjon og klarhet.

FNs Generalforsamling har pålagt medlemsstatene å sørge for at lovgivningen mot terrorhandlinger er tilgjengelig, presis, ikke-diskriminerende, ikke-tilbakevirkende og i samsvar med internasjonalt regelverk, herunder menneskerettighetene.¹⁴¹ Henvisningen til tilgjengelighet og presisjon kan sees på som en henvisning til legalitetsprinsippet. Bestemmelsens tilgjengelighet avhenger blant annet av om lovhjemmelen i tilstrekkelig grad er kommunisert til befolkningen. Kravet til presisjon oppstiller materielle grenser for utformingen.

Legalitetsprinsippet kalles gjerne lovkravet, og er på strafferettens område forankret i Grunnloven § 96 første ledd,¹⁴² EMK artikkel 7, SP artikkel 15 og straffeloven § 14. Prinsippet beskytter enkeltindividets privatliv ved å oppstille absolutte grenser for når staten kan gripe inn i enkeltmenneskets private sfære.¹⁴³ Legalitetsprinsippet innebærer at «[i]ngen kan dømmes uten etter lov», jf. Grunnloven § 96 første ledd. En alminnelig språklig forståelse av ordlyden «lov» er at det må foreligge formell lov vedtatt i samsvar med Grunnloven § 76 flg. Denne forståelsen er tilsvarende lagt til grunn i rettspraksis.¹⁴⁴ Straffeloven § 131 tredje ledd utgjør en slik formell lovhjemmel. Selv om ordlyden «lov» kan forstås til at eksistensen av formell lov alene er tilstrekkelig, er det i rettspraksis oppstilt et ytterligere krav til straffebudets klarhet og presisjon.¹⁴⁵ Dette omtales gjerne som klarhetskravet.

¹³⁹ Prop. 131 L (2012-2013) s. 63.

¹⁴⁰ Ibid. s. 51-52.

¹⁴¹ UN General Assembly (2013), § 6 (m).

¹⁴² Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov.

¹⁴³ Sml. EMK artikkel 15.

¹⁴⁴ Rt-2010-1445, i avsnitt 116.

¹⁴⁵ HR-2016-2228-A, i avsnitt 30.

Problemstillingen i det følgende er om § 131 tredje ledd tilfredsstillende legitimeringsprinsippets klarhetskrav.

5.2 Klarhetskravets innhold

5.2.1 Utgangspunkt

Tradisjonelt har ikke Grunnloven § 96 vært tolket særlig strengt hva gjelder straffebestemmelsens presisjon. I nyere rettspraksis har det imidlertid skjedd en innstramming av lovgivers tillatte handlingsrom,¹⁴⁶ parallelt med at EMD har utviklet en mer restriktiv tolkning av lovkravet.

I rettspraksis er det lagt til grunn at Grunnloven § 96 (1) og EMK artikkel 7 oppstiller samme krav til klarhet.¹⁴⁷ Høyesterett behandlet lovkravet i EMK artikkel 7 i en sak om promillekjøring på Segway. Førstvoterende uttalte at lovkravet innebærer at

«straffebudene skal være klare, presise og tilgjengelige. I korthet innebærer dette at lovene må være tilgjengelige og utformet på en slik måte at den enkelte med rimelighet kan innrette sin atferd på bakgrunn av lovgivningen. Det er i denne sammenheng avklart at det ikke er tilstrekkelig med en klar lovtekst dersom andre rettskilder medfører at rettstilstanden likevel må sies ikke å gi rimelig veiledning.»¹⁴⁸

Denne forståelsen er fulgt opp i HR-2018-1650-A og HR-2019-1715-A, og kan dermed sies å være uttrykk for gjeldende rett. Klarhetskravet innebærer etter dette at § 131 tredje ledd må være utformet slik at borgeren kan forutberegne sitt handlingsrom.¹⁴⁹

I tiden før innføringen av det utvidede forsøksansvaret vurderte Justis- og beredskapsdepartementet en utforming av § 131 tredje ledd der handlingene som utgjør forberedelse ble listeført i loven.¹⁵⁰ Dette alternativet kunne gjort loven mer tilgjengelig og presis. I rettspraksis er det lagt til grunn at straffebud må utformes «tilstrekkelig presist til å gi nødvendig veiledning om grensen mellom rett og galt på det aktuelle området.»¹⁵¹ Legitimeringsprinsippet skal sikre forutberegnelighet, demokratihensynet og rettssikkerhet, men

¹⁴⁶ Rt-2014-238, i avsnitt 15.

¹⁴⁷ Se blant annet Rt-2012-313, i avsnitt 29 og Rt-2014-238, i avsnitt 18.

¹⁴⁸ HR-2016-2228-A, i avsnitt 30.

¹⁴⁹ Rt-2014-238, i avsnitt 16-17.

¹⁵⁰ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 42.

¹⁵¹ HR-2016-1458-A, i avsnitt 8

må likevel ta hensyn til effektivitet i rettssystemet. Det er imidlertid hverken praktisk mulig eller ønskelig å detaljstyre alt i en lov. Svært detaljerte lover kan ha den konsekvens at de, snarere enn å skape klarhet i rettstilstanden, gjør den utilgjengelig.

Ordlyden «legger til rette for og peker mot» impliserer et krav til direkte forbindelse mellom de gjennomførte handlingene og en mulig fremtidig fullbyrdet terrorhandling før straffansvar inntreffer. Videre tilsier ordlyden at bestemmelsen er ment å avverge terrorhandlinger på et tidlig stadium. Forståelsen gir imidlertid lite veiledning hva gjelder grensene for borgerens handlingsrom.

Spørsmålet i det følgende er dermed om § 131 tredje ledd er utformet tilstrekkelig presist til å gi nødvendig veiledning om grensen mellom det straffbare og det straffrie.

5.2.2 Presisering i andre rettskilder

Klarhetskravet anses oppfylt dersom andre rettskilder i tilstrekkelig grad gir veiledning for hva som er straffbart og straffritt. En slik forståelse av klarhetskravet er lagt til grunn i EMD *S.W. vs. Storbritannia* der det ble uttalt at EMK artikkel 7 «cannot be read as outlawing the gradual clarification of the rules of criminal liability through judicial interpretation from case to case, provided that the resultant development is consistent with the essence of the offence and could reasonably be foreseen.»¹⁵² Tolkningen klargjort i andre rettskilder kan etter dette kun legges til grunn dersom den i rimelig grad er forutsigbar for borgeren.

Andenæs henviser blant annet til den overnevnte saken fra EMD når han tar til orde for at det kan «bli lagt vekt også på momenter som ikke er tilgjengelige for den vanlige borger, f.eks. lovmotiver og tidligere rettspraksis som trekker i retning av den strengere forståelse.»¹⁵³ I slike tilfeller skjer det en innskrenkning av ordlyden, noe som utvider borgerens handlefrihet. Dette er i favør borgeren, og i samsvar med legalitetsprinsippet.

Straffeloven § 131 tredje ledd er relativt ny, og det er per i dag lite rettspraksis og teori som belyser tolkningen av den. Forarbeidene kommer imidlertid med nærmere veiledning til tolkningen av bestemmelsen. Der er det lagt til grunn at dagligdagse handlinger faller utenfor straffeansvaret. En slik tolkning er til fordel for borgeren ved at den innskrenker utslagsfeltet til bestemmelsen, og bør derfor aksepteres. Hva som nærmere ligger i begrepet ”dagligdagse handlinger” er imidlertid uklart. Forarbeidene nevner noen eksempler, men gir først og fremst anvisning på en konkret helhetsvurdering av det som er foretatt sett opp mot det som gjenstår

¹⁵² *S.W. v. The United Kingdom*, i avsnitt 34-36.

¹⁵³ Andenæs (2016) s. 116.

til fullbyrdelse.¹⁵⁴ Grensen mellom det straffbare og straffrie etter § 131 tredje ledd synes ikke tilstrekkelig tydeliggjort i forarbeidene. Jacobsen argumenterer for at en uklar ordlyd kan være et resultat av at lovgiver ikke i tilstrekkelig grad har vurdert omfanget av handlinger som potensielt kan falle innunder hjemmelen. Dette mener han kan svekke den demokratiske legitimiteten av bestemmelsen, noe som er et tungtveiende hensyn bak legalitetsprinsippet.¹⁵⁵

Uklarhetene i ordlyd og forarbeidene gjør det utfordrende for borgeren å navigere i sitt handlingsrom. For terrorhandlinger er det i forarbeidene imidlertid påpekt at «[d]en som har bestemt seg for å fullbyrde en terrorhandling, og som med dette for øye foretar fysiske forberedelser, kan vanskelig hevde å ha en beskyttelsesverdig forventning om å kunne forutberegne nøyaktig hvilke handlinger han kan foreta, før han trår over grensen for den straffbare forberedelse. Det kan han heller ikke etter det gjeldende forsøksansvaret.»¹⁵⁶ Andenæs legger seg på en tilsvarende linje da han argumenterer for at eksistensen av lov, tross uklarhet i lovteksten, vil være tilstrekkelig advarsel til borgerens handlingsrom.

«Den juridiske diskusjon i de tvilsomme grensetilfelle går nok stort sett over hodet på tiltalte. En kan iallfall si at det må være tilstrekkelig advarsel at en likefrem lesning av loven må vekke tvil om dens forståelse. Da har borgerne mulighet for å innrette seg slik at de er på den sikre side. Noen beskyttelsesverdig interesse i å kunne balansere på lovens grense, har de sjelden. Ofte er det klart nok at handlingen er både moralsk forkastelig og ulovlig, tvilen dreier seg bare om straffbarheten.»¹⁵⁷

Særlig ved svært alvorlige forbrytelser har denne uttalelsen noe for seg. Kriminaliseringen av fullbyrdet terrorhandling vil dessuten tilsa at forberedelse til slike handlinger faller utenfor den alminnelig handlefrihet. Sett i sammenheng med en eventuelt klar terrorhensikt, tilsier dette at forarbeidsuttalelsene gir tilstrekkelig veiledning mellom hva som er rett og galt.

5.2.3 Samfunnsutviklingen

EMD har i flere saker slått fast at ordlyden i straffebestemmelsen må utformes på en måte som gjør den relevant over tid, og at lovgiver dermed ikke kan ha en rigid tilnærming til klarhetskravet.¹⁵⁸ Ifølge Gröning mfl. bør det tillates en mer generell og fleksibel utforming der

¹⁵⁴ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

¹⁵⁵ Jacobsen (2009) s. 364.

¹⁵⁶ Prop. 131 L (2012-2013) s. 61.

¹⁵⁷ Andenæs (2016) s. 116.

¹⁵⁸ *Cantoni v. France*, i avsnitt 31.

utviklingen skjer raskt, og handlingene bryter vesentlig med sosiale og moralske normer.¹⁵⁹ Dette sikrer at bestemmelsen i større grad vil kunne stå relativt urørt over tid.

Hensynet til samfunnsutviklingen gjør seg særlig gjeldende for kriminaliseringen av forberedelse til terrorhandlinger. Terrorhandlinger har svært ulik karakter, og endrer seg raskt i henhold til samfunnsutvikling. Utover at handlingene volder store skader, er de preget av uforutsigbarhet i omfang og art. Tilsvarende vil forberedelseshandlingene endre seg i takt med samfunnsutviklingen. I forbindelse med innføringen av § 131 tredje ledd ble det, som tidligere nevnt, vurdert å listeføre straffbare forberedelseshandlinger.¹⁶⁰ Slike rene opplister gjør loven mindre fleksibel og dynamisk, noe som er nødvendig for at loven skal ivareta aktualitet når samfunnet endrer seg. Listeføringen nødvendiggjør hyppig endring og utvikling, noe som er svært lite effektivt og hensiktsmessig. Hensynet til samfunnsutviklingen og effektivitet tilsier derfor at en må akseptere en viss vaghet i ordlyden i § 131 tredje ledd.

5.2.4 Rikets sikkerhet

Hensynet til rikets sikkerhet tilsier en vid utforming. I flertallet av artiklene i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) kan myndighetene derogere begrunnet i rikets sikkerhet.¹⁶¹ En tilsvarende derogasjonsadgang finnes ikke for legalitetsprinsippet, men rikets sikkerhet kan likefult anvendes som et moment til støtte for en videre ordlyd. Hensynet til rikets sikkerhet utgjør et klassisk lovgiverproblem. Statene har en aktiv plikt til å sikre borgernes menneskerettigheter og beskyttelse fra potensielle skader.¹⁶² En vid ordlyd vil gi politiet myndighet til å gripe inn overfor enkeltindividet før skader har materialisert seg, og dermed sikre menneskerettighetene til folk flest. Samtidig kan ikke bestemmelsen utformes så generelt at den skaper unødvendig usikkerhet rundt borgerens individuelle handlefrihet.

Ved utarbeidelsen av EMK, i etterdønningene av andre verdenskrig, lå hovedfokuset på beskyttelsen mot vilkårlige inngrep fra staten. I takt med et økende antall terrorhandlinger utført av borgere enten alene eller i grupper, synes fokuset på terrorlovgivningens område å ha flyttet seg fra beskyttelse fra staten som institusjon, over til statlig beskyttelse fra andre borgere.

Bekjempelse av moderne terrormetoder fordrer at staten agerer raskt mot uforutsigbare terrorhandlinger for å hindre materialiseringen av potensielt enorme skader. Dagens § 131 tredje ledd bærer preg av dette. I våre dager kan det virke som om enkeltpersoners fysiske

¹⁵⁹ Gröning (2019) s. 67.

¹⁶⁰ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 42.

¹⁶¹ Se bl.a EMK artikkel 8, 9 og 10.

¹⁶² EMK artikkel 1.

sikkerhet overgår andre menneskerettigheter og at vurderingstemaet vårt er blitt «potensielle ofres menneskerettigheter mot potensielle gjerningsmenns menneskerettigheter.»¹⁶³

5.2.5 Et relativt legalitetsprinsipp

I Høyesterett er det lagt til grunn at kravet til presisjon avhenger av det aktuelle området innenfor strafferetten.¹⁶⁴ Smith taler på tilsvarende måte om et relativt legalitetsprinsipp der det stilles strengere krav til klarhet jo mer inngripende bestemmelsen er for den enkeltes personlige autonomi.¹⁶⁵ I rettsstaten kreves det at borgerne kan forutberegne sitt handlingsrom. Demokratihensynet tilsier at alle inngrep fra staten skal gjennomgå en demokratisk prosess. Dette gjør seg særlig gjeldene på strafferettens område, ettersom frihetsberøvelse er det mest inngripende tiltaket staten utøver overfor borgerne.

Fullbyrdede terrorhandlinger er gitt den høyeste strafferammen i norsk rett, noe som tilsier en svært presis ordlyd. Den mildere strafferammen for det utvidede forsøksansvaret taler mot et tilsvarende strengt krav til presisjon. Selve fengselsstraffen vil for disse tilfellene være kortere enn for fullbyrdede handlinger. Selv om strafferammen er mildere, åpner bestemmelsen imidlertid for noen av de strengeste straffene i norsk rett, noe som peker i motsatt retning. I tilfeller der de gjennomførte handlingene er kommet nært opp til det alminnelige forsøksansvaret, vil reaksjonen gjerne være forvaring.¹⁶⁶ Dette taler med tyngde for at § 131 tredje ledd må utformes med stor grad av presisjon.

Det bør være utslagsgivende at den betydelige innskrenkning av borgernes handlefrihet tilsier at § 131 tredje ledd utformes med stor grad av presisjon. Hjemmelen bryter med tradisjonell strafferettslig tenkning ved å reelt sett utgjøre et straffansvar for forberedende handlinger. Det alminnelige forsøksansvaret er til sammenlikning utformet noe vagt, men inntreer også tettere opp mot fullbyrdelse. Begrepet om det relative legalitetsprinsippet tilsier dermed at det tillates noe mer vaghet i utformingen av § 16 enn etter § 131 tredje ledd.

5.2.6 Konklusjon

Dagens rettstilstand gir myndighetene en vid adgang til å gripe inn i borgernes personlige autonomi, samtidig som grensene bestemmelsen trekker opp er noe uklare og vage. Dette taler i retning av at bestemmelsen balanserer på grensen av legalitetsprinsippetets klarhetskrav. Straffeloven § 131 tredje ledd er relativt ny og har enda ikke vært til behandling hos domstolene.

¹⁶³ Lomell (2017) s. 198.

¹⁶⁴ HR-2016-1458-A, i avsnitt 8.

¹⁶⁵ Smith (2017) s. 333-334.

¹⁶⁶ Se straffeloven § 40.

I tråd med domstolenes tolkningspraksis er det mye som taler for at det skjer en innskrenkende, heller enn en utvidende tolkning av bestemmelsen for slike tilfeller. Denne forståelsen virker å være lagt til grunn i forarbeidene til bestemmelsen, og samsvarer med andre hensyn som må vektlegges ved utformingen. Konklusjonen er derfor at straffeloven § 131 tredje ledd oppfyller klarhetskravet i legalitetsprinsippet forutsatt at bestemmelsen tolkes restriktivt.

6 Kriminalisering og det utvidede forsøksansvaret

6.1 Innledning

I prosessen frem mot etableringen av det utvidede forsøksansvaret i § 131 tredje ledd har det vært et sentralt spørsmål om en kriminalisering av forberedelseshandlinger *bør* finne sted. I det følgende trekker jeg frem argumenter for og mot en slik kriminalisering for å vurdere om ansvaret utgjør en akseptabel nykriminalisering.

6.2 Vurderingen

Empirien kan endre vårt syn på hva som er samfunnsskadelig og hva som bør kriminaliseres.¹⁶⁷ Før 22. juli 2011 ble det ansett som lite sannsynlig at en person alene ville utøve terrorhandlinger.¹⁶⁸ Angrepet avfeide imidlertid denne hypotesen, og fordret et regelverk som i større grad kunne avdekke planleggingshandlinger utført av soloterrorister og avverge angrep.¹⁶⁹ Dette førte til innføringen av § 131 tredje ledd. Justis- og beredskapsdepartementet ønsket med dette å «legge til rette for økt beskyttelse av samfunnet mot terrorhandlinger, og derigjennom trygge samfunnet og den enkeltes sikkerhet.»¹⁷⁰

Skadefølgeprinsippet ble dermed utslagsgivende for nykriminaliseringen. Prinsippet innebærer at kriminalisering bare bør skje i tilfeller der handlingen fører til skade eller fare for skade på interesser som bør vernes av samfunnet.¹⁷¹ Det skal ifølge forarbeidene imidlertid «ikke forstås som absolutte regler som avskjærer muligheten til å kriminalisere en handling som ikke medfører skade eller fare for skade. Poenget med prinsippet er at det gir utgangspunkter som stiller krav om en særskilt tungtveiende begrunnelse dersom straff likevel skal tas i bruk.»¹⁷² Forarbeidene oppstiller dermed en høy terskel for kriminalisering. Det må med andre ord anses ytterst nødvendig. Det er fremhevet at alvorlighetsgraden av skadene vil ha betydning for hvor liten grad av sannsynlighet som kreves.¹⁷³ Vurderingen må utføres konkret ved å avveie fordelene mot ulempene med kriminaliseringen.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Frøberg (2010) s. 61.

¹⁶⁸ Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) s. 42.

¹⁶⁹ Se Prop.131 L (2012-2013) s. 6 der departementet viser til Meld. St. 21 (2012-2013). I denne lanserte regjeringen fem mål i strategien mot terrorangrep i Norge der en av de fem er å «[a]vverge og avdekke terrorhandlinger før de får sjansen til å finne sted», se Meld. St. 21 (2012-2013) s. 8.

¹⁷⁰ Se Prop. 131 L (2012-2013) s. 7.

¹⁷¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 88.

¹⁷² Ibid. s. 89.

¹⁷³ NOU 2002: 4 s. 80.

¹⁷⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 89.

Straffeloven § 131 tredje ledd åpner for ansvar på et stadium med potensielt stor avstand mellom de gjennomførte handlingene og den fullbyrdede terrorhandlingen. Selv om ansvaret er ment å favne «reelle og alvorlige» forberedelser,¹⁷⁵ innebærer det i realiteten en kriminalisering av handlinger som objektivt sett kan være lite egnet til å skade interessene bestemmelsen er ment å beskytte. Handlingene som i samvirke vil kunne lede mot terrorhandlinger, vil hver for seg utgjøre et mindre skadepotensiale, særlig i tilfeller der gjerningspersonen handler innenfor den nedre grensen av ansvaret. Innkjøp av seks tonn kunstgjødsel eller kjøp av en gård har isolert sett begrenset skadepotensiale. Det er først når handlingene sees i sammenheng; når kunstgjødsele brukes til å lage bombe og bilene til å frakte den, at skadepotensialet materialiseres.

I forarbeidsdrøftelse av skadefølgeprinsippet som grunnvilkår for kriminalisering er det fremhevet at:

«Dersom skadefølgen er usikker, og ikke av det mest alvorlige slaget, bør handlinger ikke kriminaliseres for «sikkerhets skyld». Dette kan uttrykkes slik at lovgiveren har bevisbyrden for at handlingen som kriminaliseres, utgjør en uakseptabel risiko for skade på beskyttelsesverdige interesser. Kravet til bevis bør være relativt, i den forstand at det kreves bedre dokumentasjon desto mindre handlingen er egnet til å skade interessene som skal vernes.»¹⁷⁶

I tilfeller der handlingene objektivt sett er lite egnet til å oppnå skadefølgen, bør det foreligge klare bevis før handlingene kriminaliseres. Der en kan påvise terrorhensikt, vil handlinger som objektivt sett kun bærer preg av å være dagligdagse, ha et enormt skadepotensiale. I praksis er det imidlertid utfordrende å påvise en slik hensikt på det stadium bestemmelsen retter seg mot. Kriminalisering av forberedelse til terrorhandlinger innebærer dermed en form for forskyvning av bevisbyrden der den tiltalte må bevise sin uskyld.¹⁷⁷ En slik tilnærming kan sies nettopp å være for «sikkerhets skyld», og er lite i samsvar med de overnevnte forarbeidsuttalelsene.

Departementet fremhever videre at

«en psykisk innstilling, dvs. planer eller et ønske om å begå straffbare handlinger, ikke alene kan danne grunnlag for straffansvar, selv ikke om planene er av utpreget kriminelt slag. I tillegg til subjektiv skyld må det kreves at det er foretatt en handling som viser at

¹⁷⁵ Prop. 131 L (2012-2013) s. 85.

¹⁷⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 92.

¹⁷⁷ Lomell (2012) s. 95.

ønsket om å begå en straffbar handling ikke bare er tankespinn, men at det er en reell fare for skade i den ytre verden som gjerningspersonen deler med andre.»¹⁷⁸

Forberedelsehandlinger bærer preg av å være planer som kun i noen grad har materialisert seg i det ytre. Den store usikkerheten tilknyttet materialiseringen av skadepotensialet ved forberedelsehandlinger gjør det problematisk å kriminalisere disse. Straffeloven § 131 tredje ledd siste setning åpner, med en henvisning til § 16 annet ledd, for straffri tilbaketreden. Adgangen bærer imidlertid preg av å være en illusjon når straffansvar inntreffer ved en så betydelig avstand fra fullbyrdelsen. Dermed mister gjerningspersonen muligheten til å navigere seg tilbake til en moralsk aktverdig handlingsmåte. Selv med fare for enorme skader dersom forberedelsehandlingene omfattes av det utvidede forsøksansvaret leder til fullbyrdelse, er det flere argumenter som taler mot nykriminaliseringen.

Uavhengig av om skadefølgeprinsippet tilsier kriminalisering eller ikke, er det i forarbeidene fremhevet to ytterligere kriterier som skal vurderes før en atferd kriminaliseres. «(1) Straff bør bare brukes dersom andre reaksjoner og sanksjoner ikke finnes eller åpenbart ikke vil være tilstrekkelige. (2) Straff bør bare brukes dersom nyttevirkningene er klart større enn skadevirkningene.»¹⁷⁹

Hva gjelder det første punktet oppstiller Bjørgo en rekke alternative tiltak som kan anvendes for å forebygge terrorhandlinger og andre former for kriminelle handlinger. Han mener man kan bygge og vedlikeholde normative barrierer mot kriminelle handlinger, redusere rekruttering, avskrekke potensielle gjerningspersoner gjennom trussel om straff, avverge handlingen ved å stanse den før den er gjennomført og beskytte sårbare mål. Videre kan en redusere skadevirkningene, redusere gevinster ved å begå handlingene, uskadeliggjøre ved å frata en person evnen til å gjennomføre nye handlinger og rehabilitere de som har vært en del av det kriminelle miljøet.¹⁸⁰ Disse mottiltakene er i stor grad forebyggende. 22. juli-kommisjonen utformet også en rekke forebyggende tiltak der særlig viktigheten av samarbeid på tvers av samfunnssektorene ble fremhevet.¹⁸¹

Når atferden får større nærhet til terrorhandlingen, er det nødvendig å gripe inn for å avverge fullbyrdelse. I slike tilfeller er gjerne fengsel den sanksjonen som i tilstrekkelig grad virker avvergende. I forarbeidene er det i denne retningen påpekt at «samfunnet ikke bør være henvist til å sitte stille og håpe at den som forbereder en terrorhandling vil ombestemme seg.»¹⁸² Dette

¹⁷⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 89.

¹⁷⁹ Ibid. s. 88.

¹⁸⁰ Bjørgo (2013) s. 13.

¹⁸¹ NOU 2012: 14 s. 70-71.

¹⁸² Prop. 131 L (2012-2013) s. 62.

taler isolert sett for at det er nødvendig å kriminalisere handlinger med den avstanden til fullbyrdelse som § 131 tredje ledd åpner for. Før innføringen av § 131 tredje ledd, kunne en imidlertid anvende det alminnelige forsøksansvaret i § 16 på § 131. Det var derfor mulig å avdekke og avverge terrorhandlinger i god tid før fullbyrdelse, selv om myndighetene ikke evnet å gjøre dette i tiden før 22. juli. Det utvidede forsøksansvaret vil ikke nødvendigvis gjøre det enklere å avverge en fremtidig terrorhandling. Ansvaret etter § 16 inntreer nærmere fullbyrdelse enn § 131 tredje ledd, og er dermed mindre inngripende ovenfor den enkelte. Dette taler for å vurdere hvordan denne hjemmelen kan fungere mer effektivt, istedenfor å innføre et mer inngripende tiltak.

Skadevirkningene av kriminaliseringen for den enkelte borger er at staten begrenser den enkeltes handlefrihet. Fengsel er det mest inngripende virkemiddelet staten har ovenfor borgerne. Slike inngrep krever en klanderverdig handlemåte. Det utvidede forsøksansvaret for terrorhandlinger rammer handlinger som objektivt sett i stor grad mangler kriminelle kjennetegn. En bør utvise varsomhet ved kriminalisering av slike handlinger. Ved vurderingen av § 131 tredje ledd skriver Husabø at «[e]in strafferett som glir over i rein prevensjon, er ikkje eingong pre-aktiv – den er ingen «strafferett»»¹⁸³ Det er avgjørende at staten har klare holdepunkter for at vedkommende er på vei til å gjennomføre en terrorhandling før § 131 tredje ledd kommer til anvendelse. Dermed er det en forutsetning for at ansvaret utgjør en akseptabel nykriminalisering at § 131 tredje ledd har et snevert anvendelsesområde.

6.3 Konklusjon

Utgangspunktet for drøftelsen er at det må foreligge tungtveiende begrunnelser for kriminalisering av planleggings- og forberedelseshandlinger til terror. De enorme skadene som kan materialiseres ved en fullbyrdet terrorhandling, er en klart tungtveiende begrunnelse for kriminalisering av tilfeller der terrorhandlingen faktisk er gjennomført. I tilfeller der forberedelseshandlinger kriminaliseres, er det i noen tilfeller stor avstand til den fullbyrdede handlingen, noe som innebærer at skadepotensialet ved fullbyrdet handling ikke alene kan være utslagsgivende. Flere argumenter taler mot kriminalisering av slike forberedende handlinger. Det faktum at handlinger som objektivt sett ikke er klanderverdige omfattes av straffansvaret utgjør en betydelig begrensning av den enkeltes handlefrihet. Dette taler med tyngde mot kriminaliseringen. Dersom § 131 tredje ledd hadde tenktes borte, åpner likevel den nedre grensen for det alminnelige forsøksansvaret for å avdekke terrorhandlinger på et stadium, noe som gjør det mulig å avverge terrorhandlingen. Eksistensen av dette mindre inngripende tiltaket blir utslagsgivende for at det utvidede forsøksansvaret for terrorhandlinger ikke utgjør en akseptabel nykriminalisering.

¹⁸³ Husabø (2018) s. 330.

7 Avslutning

En stadig mer reell nasjonal terrortrussel, samt et ønske om å utvise lojalitet til verdenssamfunnet i «kampen mot terror», har åpnet opp for en utvidelse av straffansvaret for terrorhandlinger. Internasjonaliseringen innebærer en sammenføring av flere ulike rettstradisjoner, noe som fordrer en endring av den tradisjonelle strafferetten. Dette er en trend som gjelder for alle rettsområder påvirket av internasjonalt samarbeid og overnasjonal jurisdiksjon.

Erfaring viser at et flertall av terrorangrep forhindres gjennom forebyggende arbeid.¹⁸⁴ De gode resultatene gjør samfunnet mer tilbøyelig til å la staten gripe inn i borgernes privatliv. Fisher uttaler at «'the lack of full scientific certainty' should not be used as a reason for inaction.»¹⁸⁵ Vi ønsker ikke å sitte på gjerdet og vente på at terrorhandlingen inntreffer. Gjennom reguleringen dempes frykten for at terrorhandlinger vil ramme oss som enkeltindivider og nasjon.

Samfunnsutviklingen tilsier en slik proaktiv tilnærming til terrorhandlinger. Gjennom en kontinuerlig utvikling av metoder og bruk av avansert teknologi, holder terroristene seg skjult nært opp til fullbyrdelse.¹⁸⁶ Myndighetene klarte ikke å avverge 22. juli, og lovgiver ønsket, gjennom det utvidede forsøksansvaret, å avdekke og straffeforfølge den til da ukjente typen forberedelse utført av en soloterrorist. Angrepet på moskéen i Bærum illustrerer det vedvarende behovet for et regelverk som gjør at gjerningspersonen kan holdes til ansvar tidlig i hendelsesforløpet. Dagens regulering gjør handlinger som objektivt sett er straffrie, straffbare dersom terrorhensikt kan påvises. Det utvidede forsøksansvaret forutsetter at gjerningspersonen har gjennomført reelle og alvorlige forberedelser, men den nærmere forståelsen av disse begrepene er fortsatt uklar. Regelverket balanserer på grensen av legalitetsprinsippet. Tiltalen mot Manshaus er et nylig eksempel på at den vide og uklare hjemmelsadgangen byr på vanskelige tolkningsspørsmål. Saken viser også at forberedelseshandlinger er vanskelig å avdekke, selv med en vid hjemmel. Målet om å avverge terrorhandlinger løses ikke gjennom det utvidede forsøksansvaret alene. En må tenke langsiktig og finne gode, alternative løsninger til straffeforfølgning.¹⁸⁷

¹⁸⁴ PST 2020a s. 2.

¹⁸⁵ Fisher (2002) s. 9.

¹⁸⁶ Se Wonke (2019). Kommunikasjonen mellom terroristen Jihadi-John og andre medlemmer av ISIL tjener som eksempel her. Jihadi-John kommuniserte sjelden med andre, og når han først gjorde det, klarte han raskt å slette alle spor. Dette gjorde det utfordrende å finne bevis på planleggingen av terrorhandlingen.

¹⁸⁷ Se Bjørge (2013) som kommer med en rekke forslag, herunder normdannelse mot aksept av vold og terrorisme, avskrekking og beskyttelse av sårbare mål.

Mye av den samme effekten kan oppnås gjennom det alminnelige forsøksansvaret i § 16, supplert med andre bestemmelser som kriminaliserer forberedende handlinger. Anvendelsen av mindre inngripende hjemler vil i større grad sikre gjeldende rettsstatsprinsipper, samtidig som terrorhandlingen avverges med god avstand fra fullbyrdelse.

Dagens regulering bærer preg av å være et strakstiltak – en umiddelbar reaksjon mot en presserende, potensiell fare. Selv om skadepotensialet ved fullbyrdet terrorhandling er stort, vil det normalt være stor avstand mellom de forberedende handlingene og fullbyrdelse. Risikoen for at det oppstår skade i fremtiden er tilstede, men drøftelsen viser at det ikke nødvendigvis foreligger stor risiko tilknyttet forberedelseshandlingene på det straffbare tidspunktet. Tilnærmingen gir lite rom for gjennomarbeidede vurderinger, noe som kan lede i retning av et regelverk som sakte, men sikkert, beveger seg bort fra grunnleggende rettsstatsprinsipper. Ashworth kommer med interessante bemerkninger knyttet til en slik endring:

«In the end [...] it will be necessary to take a view and to express a preference for the sort of society in which one wants to live [...] those preferences may usefully be assessed by thinking of how we would wish the police and the courts to deal with members of our family or friends who found themselves suspected of crime. What safeguards would we expect, and what rights would we claim, in that situation?»¹⁸⁸

Når forberedelseshandlinger kriminaliseres, må vi ha et reflektert forhold til hvordan dette påvirker vår handle- og tankefrihet. I «kampen mot terrorisme» kan vi ikke gå på akkord med rettsstatsprinsippene. Det vi har kjent i årevis kan ikke falle for det som skjer akkurat nå. I iveren etter å bekjempe terrorisme må vi ikke la målet hellige middelet og undergrave de grunnleggende prinsippene det demokratiske samfunnet er bygget på. Vi balanserer på rettsstatens yttergrenser. Kan vi da stå rakrygget som et demokratisk samfunn?

¹⁸⁸ Ashworth (2002) s. 43.

Kildeliste

Lover

- 1814 Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)
- 1902 Lov 22. mai 1902 nr. 10 alminnelig borgerlig straffelov (straffeloven 1902)
- 2005 Lov 20. mai 2005 om straff (straffeloven)
- 2013 Lov 21. mai 2013 nr. 85 om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv. (forberedelse av terror m.m.) (endringslov til straffelovene mv.)

Forarbeider

- NOU 1993: 3 Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen.
- Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v (etterforskningsmetoder m v).
- NOU 2002: 4 Ny straffelov.
- Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme – gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 28. september 2001).
- Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven).
- Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet).
- NOU 2012:14 Rapport fra 22. juli-kommisjonen

Prop. 131 L (2012-2013) Endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 mv.
(forberedelse av terror m.m.)

Meld.St.21 (2012-2013) Terrorberedskap — Oppfølging av NOU 2012: 14
Rapport fra 22. juli-kommisjonen

Høringsdokumenter

Justis- og beredskapsdepartementet (2012) Justis- og beredskapsdepartementet *Høring – kriminalisering av
og forberedelse til terrorhandling, utvidet adgang til tvangsmiddelbruk,
beredskapsdepartementet (2012)* og *endring i straffeloven 1902 § 60 a.* Juli 2012
[https://www.regjeringen.no/contentassets/c0e54a810414447384bc2468
b82ed41d/horingsnotat.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/c0e54a810414447384bc2468b82ed41d/horingsnotat.pdf) hentet 19.03.20

Tiltalebeslutning

Statsadvokatene i Oslo (2020) Statsadvokatene i Oslo *Tiltalebeslutning Philip
Manshaus* 13.02.20

Domsregister

Rt-1991-95	LB-2012-40854	TOSLO-2011-188627-24
Rt-1995-1738	LB-2019-64808	TOSLO-2015-47166
Rt-2003-462	LB-2019-78359	
Rt-2005-1625		
Rt-2008-867		
Rt-2010-1011		
Rt-2010-1445		
Rt-2012-313		
Rt-2014-238		
HR-2015-1659-A		
HR-2016-1458-A		
HR-2016-1982-A		
HR-2016-2228-A		
HR-2018-1659-A		
HR-2019-189-A		
HR-2020-541-U		

Internasjonale rettskilder

FN-pakten	<i>Charter of the United Nations</i> , San Francisco, 26. juni 1945.
FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP)	<i>International Covenant on Civil and Political Rights</i> , New York, 16. desember 1966.
FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 (2001)	<i>Security Council Resolution 1373</i> . S/RES/1373 (2001). 28 September 2001. https://undocs.org/S/RES/1373(2001) hentet 19.05.20.
FNs Generalforsamling (2013)	<i>Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism</i> . A/RES/68/178 (2013). 16. september 2016. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/178&referer=/english/&Lang=E hentet 22.05.20.
Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK)	<i>Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms</i> , Roma, 4. november 1950.
S.W. v. The United Kingdom	<i>EMD S.W v. The United Kingdom</i> , no. 20166/92, 22.11.1995.
Cantoni v. France	<i>EMD Cantoni v. France</i> , no. 17862/91, 11.11.1996
Terrorfinansieringskonvensjonen	<i>International Convention for the Supression of the Financing of Terrorism</i> , New York, 9. desember 1999.
EUs rammebeslutning om bekjempelse av terrorisme	Council Framework Decision on combating terrorism, 13. juni 2002. OJ 2002 L 164/3. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002F0475&from=EN hentet 19.05.20

Litteratur

- Amundsen (2018) Amundsen, Hans Kristian, Karen Marie Berg, and Jens Stoltenberg. *Vi Er Et Lite Land, Men Et Stort Folk : Slik Samlet Vi Norge 22. Juli-21. August 2011*. Oslo: Juritzen Forl, 2018.
- Andenæs (2016) Andenæs, Johs., Georg Fr. Rieber-Mohn, and Knut Erik Sæther. *Alminnelig Strafferett*. 6. Utg. Ved Georg Fredrik Rieber-Mohn Og Knut Erik Sæther. ed. Oslo: Universitetsforl, 2016.
- Ashworth (2002) Ashworth, Andrew. "Human Rights, Serious Crime and Criminal Procedure." *Law Quarterly Review* 120, no. Jan (2002): 172-75.
- Bjørgero (2013) Bjørgero, Tore. *Strategies for Preventing Terrorism*. Palgrave Pivot. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
- Bratholm (1980) Bratholm, Anders. *Strafferett Og Samfunn : Alminnelig Del*. Vol. 23. Skrifter (Universitetet I Oslo. Institutt for Kriminologi Og Strafferett) (trykt Utg.). Oslo: Universitetsforlaget, 1980.
- Duff (1996) Duff, R.A. "Criminal Attempts." *Edinburgh Law Review* 3, no. 1 (1996): 123-26.
- Eskeland (2017) Eskeland, S., & Høgberg, A. *Strafferett* (5. utg. ved Alf Petter Høgberg. ed.). Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2017.
- Eskeland (2011) Eskeland, Ståle. *De Mest Alvorlige Forbrytelser*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2011.
- Fisher (2002) Fisher, Elizabeth. "Precaution, Precaution Everywhere: Developing a 'Common Understanding' of the Precautionary Principle in the European Community." *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 9, no. 1 (2002): 7-28.
- Frøberg (2012) Frøberg, Thomas. "Forsøksansvarets Yttergrenser: Forsøk På Forsøk Og Uaktsomt Forsøk." *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 125, no. 1-2 (2012): 49-90.
- Frøberg (2010) Frøberg, Thomas. "Prinsippstyring Av Strafferettspolitikken." *Kritisk Juss (trykt Utg.)*. Årg. 36, Nr 1/2010 (2010): 38-63.

- Gröning (2019) Gröning, Linda, Jørn R.T. Jacobsen, and Erling Johannes Husabø. *Frihet, Forbrytelse Og Straff : En Systematisk Fremstilling Av Norsk Strafferett. 2.* Utgave. ed. Bergen: Fagbokforlaget, 2019.
- Husabø (2018) Husabø, Erling Johannes. *Terrorisme I Norsk Strafferett : Ein Analyse Av Straffelova Kapittel 18.* Bergen: Fagbokforl, 2018.
- Husabø (2011) Husabø, Erling Johannes. *Straffansvarets Periferi : Medverking, Forsøk, Førebuing.* Oslo: Pensumtjeneste, 2011.
- Husabø (2003) Husabø, Erling Johannes. "Pre-aktiv Strafferett." *Tidsskrift for Strafferett* 3, no. 1 (2003): 97-106.
- Jacobsen (2009) Jacobsen, Jørn R.T. *Fragment Til Forståing Av Den Rettsstatlege Strafferetten.* Bergen: Fagbokforl, 2009.
- Lapin (2019) Lapin, Tamar «El Paso massacre suspect Patrick Crusius pleads not guilty.» *New York Post*, 2019. <https://nypost.com/2019/10/10/el-paso-massacre-suspect-patrick-crusius-pleads-not-guilty/> hentet 01.04.2020
- Lomell (2017) Lomell, Heidi Mork og Peter Scharff Smith. «Retts sosiologi» i *Menneskerettighetene Og Norge : Rettsutvikling, Rettsliggjøring Og Demokrati.* Andreas Føllesdal, Morten Ruud og Geir Ulfstein red., Oslo: Universitetsforl, 2017.
- Lomell (2012) Lomell, Heidi Mork «Punishing the Uncommitted Crime» i Hudson, Barbara, and Ugelvik, Synnøve. "Punishing the Uncommitted Crime: Prevention, Pre-Emption, Precaution and the Transformation of Criminal Law." In *Justice and Security in the 21st Century: Risks, Rights and the Rule of Law*, 83-100. Routledge, 2012.
- Matningsdal (2020) Matningsdal, *Straffeloven 2005. Lovkommentar, § 131. Terrorhandlinger, Juridika* , hentet 16. mars 2020.
- Nordenhaug (2008) Nordenhaug, Iselin, og Jan Oskar Engene. *Norge I Kamp Mot Terrorisme.* Oslo: Universitetsforl, 2008.

- NRK (2020) NRK «Rettssaken mot Philip Manshaus». *NRK*, 2020
<https://www.nrk.no/nyheter/rettssaken-mot-philip-manshaus-1.14656063>
 hentet 21.05.2020
- PST 2020a Politiets sikkerhetstjeneste (PST) «Hvordan avverges terrorangrep?» 2020a.
<https://www.pst.no/globalassets/artikler/utgivelser/2020/hvordan-avverges-terrorangrep.pdf> hentet 03.02.2020.
- PST 2020b Politiets sikkerhetstjeneste (PST) «Nasjonal trusselvurdering 2020» 2020b.
https://www.pst.no/globalassets/artikler/utgivelser/2020/pst_trusselvurdering_2020.pdf hentet 03.04.2020
- Skrede (2020) Skrede, Mone Celin «11 døde etter masseskyting i Tyskland – mistenkt funnet død» *Aftenposten*, 2020 <https://www.aftenposten.no/verden/i/GGberl/11-doede-etter-masseskyting-i-tyskland-mistenkt-funnet-doed> hentet 20.02.20
- Smith (2017) Smith, Eivind. *Konstitusjonelt Demokrati : Statsforfatningsretten I Prinsipielt Og Komparativt Lys*. 4. Utg. ed. Bergen: Fagbokforl, 2017.
- SMK 2001a Statsministerens kontor (SMK). 2001a. *Pressemelding: Norske tiltak etter terroristangrepene mot USA*. 4.oktober 2001.
https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/Regjeringen-Stoltenberg-I/smk/Nyheter-og-pressemeldinger/2001/norske_tiltak_etter_terroristangrepene/id246296/ hentet 23.01.20

Diverse kilder

- Cranner (1985) Cranner, Alf. «Din tanke er fri». Universal Music A/S. 1985.
- Wonke (2019) Wonke, Anthony. «The Hunt for Jihadi John». Video. 50:00-52:00. 12.11.2019.
<https://tv.nrk.no/program/KOID23005119>